ІВАН БАГМУТ

БЛАКИТНЕ ПЛЕСО

ЩО БУЛО В БОЧЦІ?

Домашнє завдання з російської мови не було важке: написати словами СССР, УССР, ЦК ВЛКСМ та ЦК ЛКСМУ. Панас Чоломбитько, або просто Панько, як його всі звали, старанно вивів перше слово "Союз" і згадав, що їхній сусіда дід Книш каже не "есееесер", а "сисисиєр". Він уявив старого Книша школярем і засміявся вголос.

"Не вилазив би дід з двійок! — подумав він. — "Сисиєр!" Хіба важко прочитати правильно? Сміх та й годі...".

У вікно заглядало весіннє сонце, і думки перекинулися на інше: мати казала, що влітку, коли скінчиться навчання в школі, Панько пастиме телят і зароблятиме трудодні. Цієї солодкої хвилини хлопчик чекав, як свята.

Пасти телят! Це не така проста штука. Треба їх пасти так, щоб кожне теля щодня прибавляло не менше як по півкілограма у вазі. А інакше пастуха можуть скинути з посади. А то ж? — тут Панько вже точно повторював слова матері: "Раз не вмієш пасти, то йди на іншу роботу. Хто ж дозволить нівечити колгоспне поголів’я!" Ну та Панька не скинуть з посади. Він так пастиме, що телята може не по півкіло, а по цілому кілограму прибавлятимуть...

Панько повернувся до вікна. У дворі греблися кури, і земля була вже настільки суха, що навколо курей здіймався порох. Панькові враз схотілося побігати босоніж по гарячій землі.

Раптом Панько помітив, що, поки він мріяв про телят, з пера впала крапля чорнила і розійшлася на папері великою фіолетово-синьою плямою. Панько з досадою цмокнув язиком і придавив краплю промокашкою. Але від цього пляма стала ще більшою.

— Тобі б вона згоріла! — наслідуючи діда Книша, коли той бував чимсь невдоволений, з серцем промовив Панько і відкинув геть промокальний папір.

Він хвилину дивився на зіпсовану сторінку, потім рішуче закрив зошит і став скидати чоботи. Мати заборонила ходити босоніж, але то було вчора. А сьогодні земля вже нагрілась.

Ноги були білі, а шкіра на них така ніжна, якої ніколи не буває влітку. Панько погладив босу ногу, згадав материну заборону, глянув на книжку з завданням на завтра, зітхнув і попростував до виходу. Біля самих дверей він спинився, скинув червоний галстук і вибіг з хати.

Справді, земля була гаряча. Вона приємно гріла ногу, а коли він ступав по молоденькій травичці, відчувалася ще приємніша прохолода. Трава так ніжно лоскотала підошву, що Панько навмисне аж двічі пройшов понад повіткою, де трава росла густіше. Він постояв біля сухого пенька, густо обліпленого червоними комашками, які вилізли з щілини погрітися на сонці, і, підстрибуючи, вибіг за ворота.

На вулиці було порожньо. Панько, обережно ступаючи по траві, щоб відчути якомога більше насолоди від невимовно приємного лоскоту в підошву, попростував до містка. Село розташувалося на схилах великої розлогої балки, і місток сполучав обидві частини селища, коли після дощів або весною в повідь балкою йшла вода.

Біля містка стояла підвода, запряжена парою гладких коней, а на ній сторч стояли три бочки, накриті ряднами. Нм возі сидів незнайомий літній чоловік і курив цигарку, а другий — молодий, теж незнайомий, —

з цеберкою в руках виходив з-під містка. Підійшовши до воза, молодий передав цеберку старому, і той вилив воду в одну з діжок.

Панько від здивування витріщив очі. У їхньому колгоспі "Червоний промінь" воду і для тракторів і для ферм брали з колодязя, а чому ці люди беруть воду з калюжі? Та ще, видно, і не близько приїхали сюди. Раз уже приїхали по воду до "Червоного променя", то беріть же її з колодязя! А чому вони приїхали? Невже в них немає своєї води?

Панько досвідченим хазяйським оком оглянув міцну, добре змазану дьогтем і припалу порохом, збрую, спітнілих гладких коней, міцний віз, пофарбований зеленою фарбою, потім чоловіка, що сидів на возі, засмаглого, з сивиною в вусах.

Побачивши, що чоловік повернувся до нього, Панько ближче підійшов до воза і спитав:

— Дядьку, а навіщо ви берете воду?

— А тобі хіба шкода? — усміхнувся той.

Панько помовчав, знову оглянув віз, бочки, коней І сказав:

— То ви краще б з колодязя набрали. Цієї води у нас не п’ють. Ми й худобі не даємо цієї води.

— З колодязя не можна, — серйозно відповів чоловік і, плюнувши на цигарку, роздавив її об пужално.

Чому ж не можна брати з колодязя? Це вкрай зацікавило Панька. Він широко розкритими очима дивився на незнайомого, але той не збирався продовжувати розмову.

— А чому ж не можна з колодязя? — спитав Панько. — Може, ви думаєте, що Корній Корнійович заборонить?

— Та ні, чому ж Корній Корнійович заборонятиме? Просто такий наказ одержали: не можна брати з колодязя, і край!

Панько був вражений відповіддю і мовчав, чекаючи, може, чоловік скаже йому, чому ж не можна. Але той, помітивши зацікавлення хлопця, наче навмисне не говорив ні слова.

— Ви, мабуть, з "Зорі"? — спитав Панько.

— З "Зорі комунізму". Вгадав, — відповів колгоспник, але розмови про те, чому не можна брати воду з колодязя, не продовжував.

— А хіба в "Зорі" немає своєї води?

— Ет, який ти цікавий, — засміявся чоловік. — А уроків, мабуть, не вивчив?

— Я ввечері вивчу, — скоромовкою відповів Панько і, хвилюючись, що чоловік ось-ось цьвохне батогом і поїде, не сказавши, в чому справа, знову пристав з запитаннями.

— Немає у вас води? Нема? А як же ви живете?

— Отак і живемо... — зітхнув колгоспник.

В цей час молодший приніс цеберку і подав на віз. Чоловік встав, відкинув рядно і обережно вилив воду в бочку.

— Жива? — спитав молодий.

— Жива, жива… Давай ще пару відер та й поїдемо.

Панько затупцювався на місці від цікавості.

— А що там у бочці? Хто жива?

— Дрохва, — хитро блиснув очима молодий і, підморгнувши старшому, попростував під місток.

— Дрохва?.. А чому?.. А де ви її спіймали?.. А як?.. А навіщо дрохві вода? Дрохва ж птах? — кидав запитання Панько.

— Ну, лізь сюди, подивись, — засміявся колгоспник.

Панько вихорем злетів на віз і заглянув у бочку. Там було повно дрібненької риби, що, поринаючи та виринаючи, мерехтіла, виблискуючи лускою.

— Це риба! — скрикнув Панько так, наче він зробив відкриття. — Риба!

Тисяча питань заворушилось у голові хлопчика. Тепер він уже не соромився, і питання сипалися одне за одним.

— А навіщо? А де ви взяли рибу?.. А куди ви її везете?..

— Ти спитай спочатку, що це за риба, — сказав чоловік і сам відповів: — Це, брат, дзеркальний короп. Чув?

— Чув.

— У нашому колгоспі є ставки. От ми пустимо ото рибку в ставок, а на осінь вона буде отака, — і він показав на руці трохи не до ліктя

Панько не зводив очей з колгоспника, дивлячись йому просто в рот.

— У вас, у "Червоному промені", можна було б таких коропів розвести, що нікому й не снилося!

— У нас же немає ставків, — промовив Панько.

— Ото ж і погано, що нема. А по оцій балці, туди, вгору, можна не один ставок, а десять зробити. І роботи небагато — тільки попересипати греблями балку в вузьких місцях... Увесь район рибою засипали б... Багатство під носом лежить, а ваш Корній Корнійович вухами ляпає...

— Корній Корнійович вухами не ляпає,— образився Панько за свого голову колгоспу. — Ми ранню сівбу за два дні закінчили і на друге місце по району вийшли.

Колгоспник з цікавістю глянув на хлопчика і усміхнувся, здивовано, наче кажучи: "дивись, який!" Потім, помовчавши, додав:

— На сівбі, може, й не ляпає, а нащот ставків — ляпає...

— І ваш голова теж ляпає,— все ще ображений за Корнія Корнійовича, відказав Панько.

— Наш ляпає? — здивувався колгоспник.

— Ляпає!

— А в чому ж він ляпає?

— В чому? А де корови дають більше молока, у нас чи в "Зорі"? У нас. Значить, нащот корів ваш ляпає.

— Наскільки ж ваші корови дають більше молока? — ледве стримуючи усмішку, спитав чоловік.

— Наскільки? Набагато!

— Звідки ж ти знаєш про це? Мабуть, мати доярка?

— Та вже знаю... — відчувши, що чоловікові нічого казати, закінчив суперечку Панько.

В цей час молодший приніс нову цеберку води. Старший вилив її в бочку, і риба завирувала з новою силою.

— Дядьку, — сказав Панько, — дайте мені одного карасика...

— Карасика? — зробленим гнівом витріщився молодий. — Та як ти смієш ображати наших коропів?!

Панько почервонів.

— Дядьку, — зітхнув він, — дайте одно коропеня...

Старий заперечливо похитав головою:

— Навіщо воно тобі? Воно мале, наїдку з нього ніякого. А от восени, як повиростають наші коропи, тоді приходь до нас у "Зорю комунізму", я тобі дам найбільшого коропа...

— Мені, дядьку, не їсти. Я пущу його в акваріум. У нас у школі є акваріум. Знаєте, що таке акваріум?

— Це, мабуть, щось на зразок клуні? — сказав молодий, підморгнувши старому, і пішов під місток з цеберкою.

— Клуні? — здивовано, не в силах сховати радість, що він може показати свою зверхність над цими незнайомими, скрикнув Панько. — Акваріум — це зовсім не клуня! Навіть і не схоже!

— Ну, коли для акваріума, тоді візьми одного, — лагідно промовив колгоспник. — Тільки як же ти його донесеш?

Та Панько прирозумів. Він викопав біля калюжі під містком невеличку ямку, напустив туди води і зробив для коропеняти маленький ставочок. Коропеня тут побуде, поки він принесе з дому консервну банку.

— Я зараз побіжу по банку, — схвильовано сказав він і зробив уже крок, коли молодий, який повертався з водою, спинив його.

— Так що ж? По-твоєму, ти все зробив?

— Все, — не розуміючи, відповів Панько. — Я його в банці з водою донесу до школи.

— А слово яке треба сказати?

— Навіщо слово? — знову здивувався Панько.

Обидва чоловіки, усміхаючись, дивилися на хлопчика.

— Та вони, видно, всі такі в "Червоному промені", — промовив молодий, — Торік брали в нас трієр, так теж спасибі не сказали…

Панько почервонів.

— Я забув, — сказав він тихо. — Дякую.

— Ну от, — усміхнувся молодий. — Тепер усе! До побачення!

— До побачення! — голосно гукнув Панько і бігом кинувся додому.

Дома він знайшов порожню банку і побіг до містка.

Півгодини тому, захоплений подарунком, він не роздивився як слід на рибинку. Тепер він побачив, що коропеня було майже зовсім без луски. Тільки п’ять-шість лусочок блищали на голому, як у в’юна, боці рибинки.

"Може хворе, а може, в дорозі пообдирало боки", — подумав хлопчик і обережно пустив його в банку з водою.

Помалу, щоб не вихлюпати воду і щоб не завдати шкоди рибинці, пішов до школи. Піонерська кімната була не замкнута, і там сидів старший піонервожатий, викладач російської мови Степан Юрійович, переглядаючи щоденники піонерзагонів.

— Чого тобі, Чоломбитько? — спитав Степан Юрійович.

— Ось дивіться, що я приніс!.. — сяючи очима, промовив Панько. — Тільки її везли в бочці і вона пообдирала собі боки, — додав він. — Ось гляньте!

— Е! — зрадів Степан Юрійович. — Та це ж дзеркальний короп! Він такий і є, без луски. Ну, молодчина Чоломбитько! Я давно мріяв про такий експонат для нашого акваріума.

Коропеня пірнуло на дно акваріума і моторно попливло, виблискуючи золотавими лусочками. Степан Юрійович не зводив з рибини захопленого погляду.

— Молодчина, Чоломбитько!

Панько передав Степанові Юрійовичу слова колгоспника з "Зорі", що в "Червоному промені" можна було б зробити не один ставок, коли б Корній Корнійович не ляпав вухами, а також, що колгоспник обіцяв дати йому восени найбільшого коропа. Про своє запізніле "дякую" він промовчав.

— Так, — сказав Степан Юрійович, — ставки, дійсно, у нас можна було б зробити. — І замисливши, промовив уже сам до себе. — А справді! Можна ж зробити!

— А чого ж не можна? — відповів Панько, подумавши, що вчитель звертається до нього. — Треба тільки пересипати балку греблею, от і ставок!

Степан Юрійович засміявся:

— Молодчина, Чоломбитько! Виростеш — хорошим головою колгоспу будеш! А зараз іди додому, а то раптом я завтра тебе викличу, а ти дивись, урока не вивчив… — і вчитель лукаво підморгнув учневі.

ЗАВТРА РАНКОМ!

Панько довго сидів над завданням, але зробив мало. Після кожного написаного слова він замислювався, і перед його очима вставала балка, перегороджена греблями і перетворена на ставки. її голі схили вкрилися лісом, над ставками схилилися верби, зеленів біля берегів очерет, а лапате листя і білі з жовтим осердям квіти латаття непорушно лежали на воді, наче намальовані…

Поки Панько виконав половину завдання, на зошиті з’явилося ще дві великі чорнильні плями. Він довго дивився на них і вирішив вирвати

аркуш і написати все знову. Потім передумав: переписувати все спочатку надто велика робота.

Прийшла мати і почала готувати на стіл. Панько скористався з цього і швидко прибрав книжку і зошит у торбинку.

— Ну що? Скільки сьогодні дала "Принцеса"? — спитав Панько.

— Прибавляє,— тихо, ніби по секрету, сказала мати. — Сьогодні вже двадцять чотири літри надоїла.

— Ого! — промовив Панько.

Мати розповіла, що і "Красуня" стала прибавляти молока, а телята, всі дванадцятеро, веселі і бадьорі. Мати завжди розказувала Панькбві про новини на фермі, і хлопчик з цікавістю її слухав.

Взагалі, Панькові якось більше запам’ятовувалися розмови колгоспників про господарство, ніж те, про що розказувалося на уроках. Панько знав, чому і скільки годин простояв учора трактор, скільки народилося лошат, яка з польових бригад йде першою в змаганні…

Якось голова сільради поставив до них на квартиру кореспондента обласної газети. Кореспондент з годину слухав розповідь Панька про колгоспні новини і потім здивував Корнія Корнійовича знанням таких подробиць колгоспного життя, що голова тільки блимав очима.

— Ось незабаром піде зелена паша, тоді наші корівки не стільки даватимуть молока, — продовжувала мати.

— Мамо, — блиснув очима Панько, — а що як вам орден дадуть? Або зірку героя… От би!

Мати махнула рукою:

— Ти вигадаєш…

— Мамо, а якщо нагородять, дасте мені поносити золоту зірку?

— Та підожди, — засміялася мати. — Спочатку треба надої молока підвищити, телят виростити, а тоді, може…

Жінка замовкла і раптом суворо запитала:

— Уроки вивчив?

— Трішечки, трішечки залишилось… Я ввечері… А "Красуня" скільки сьогодні дала?

Та хитрість з "Красунею" не вдалася. У матері змінився настрій.

— Увечері? — ще суворіше промовила вона. — А ввечері скажеш — ранком, а вранці проспиш і двійку одержиш…

— Та мені ж тільки два слова залишилось написати, — здивувався Панько. — Ви думаєте…

— Сідай їсти, — перебила його мати і сама сіла до столу.

Панько взяв ложку.

— Мамо, — сказав він. — А як я добре пастиму телят, то, може, й мені дадуть яку-небудь медаль, хоч маленьку…

— От одержиш завтра двійку, то я тобі таку медаль дам, що до нових віників пам’ятатимеш, — припинила розмову мати.

Хлопчик насупився і став мовчки їсти.

Ввечері, по дорозі до правління, зайшли до Чоломбитьків колгоспний конюх дід Книш з головою правління Корнієм Корнійовичем і Палажкою — другою дояркою з ферми. Їхні розмови були для Панька такі цікаві, що він навіть не витяг зошита з торбинки.

"Завтра допишу, — подумав Панько. — А як і не закінчу, то тепер Степан Юрійович не поставить двійки. Як же він поставить мені двійку, коли я приніс такого експоната!"

— Ти, Ганно, старайся, — говорив Корній Корнійович до Панькової матері.— У цьому році корму для корів вистачить. Та який корм! Озимина, спеціально для сіна посіяна — раз. Кукурудза на зерно — два! Кукурудза на силос — три! При фермах — кабаки, буряки, кукурудза — чотири! Раніше худоба по балці никала — яка там паша? А тепер ось, підросте озимина — ми її скосимо і — коровам, коням, телятам. А там, дивись, кукурудза піднялась, зелена, соковита. Її теж скосимо і — худобі. Словом, конвейєром ітиме зелена паша. Тепер будемо пасти хіба тільки так, для прогулянки…

— Як? І телят не пастимуть? — стурбовано спитав Панько.

Корній Корнійович повернув голову до хлопчика, а мати з досадою махнула на нього рукою:

— Цить!

— І телят не пастимемо, — відповів голова. — І телятам з зеленого конвейєра буде паша.

Панькові це не подобалось. Він стільки мріяв про той час, коли буде пасти телят… і на тобі! Не будуть пасти!

Корній Корнійович хвилинку помовчав і додав:

— Старайся, Ганно. Виконаєш свої зобов’язання по надою молока, телят усіх збережеш, відгодованими здаси осінню, до нагороди представимо. І ти, Палажко, старайся, — звернувся він до другої доярки. — Добре працюватимеш — не забудемо.

— Та чого ж не старатися? — сказала мати.

— Стараємось, — ствердила і Палажка.

— Слідкуйте, щоб вчасно подоїли, вчасно нагодували, напоїли… Худоба любить, щоб за нею доглядали, — напучував голова.

— Худоба, скажу я вам, Корнію Корнійовичу, — промовив дід Книш, — вона чує, як до неї ставиться людина. От взяти хоч би й коней…

— З любов’ю треба до всякого діла братися, тоді й наслідки будуть, — вів своє голова.

Він говорив поважно, не кваплячись, кожне слово в нього було значущим, і Панькова мати та Палажка слухали голову з поша. ною.

— Правильно ви сказали, Корнію Корнійовичу, — підтвердив дід і зітхнув. — Іменно з любов’ю… О-хо-хо….

В бесіді запала пауза, і Панько сказав:

— Сьогодні в "Зорю" три бочки коропенят повезли. Зараз вони отакі, — він показав на пальці,— а на осінь виростуть отакенні,— і він відмірив на руці аж до плеча.

Всі: і Корній Корнійович, і дід Книш, і тітка Палажка, і навіть Панькова мати — подивилися на хлопця з цікавістю.

— Хороше діло, — зітхнув Корній Корнійович. — Та всього за раз не вхопиш…

— Точно! За раз усього не вхопиш, — погодився дід, але зараз же сам собі заперечив. — А от товариш Берест не так казав…

— Як же він казав? — спитав голова колгоспу.

— Та як?.. Так, як і в райкомі партії і в райвиконкомі давно нам кажуть: треба ставки будувати.

— А-а-а… — промовив голова байдуже.

— Товариш Берест сказав, що він це питання поставить руба.

— Як же це руба? — занепокоївся раптом Корній Корнійович.

— А так — на партійних зборах. Так і сказав: руба поставлю! Нехай голова колгоспу прямо скаже: чи він за ставки чи він проти. Руба!

— І той дядько, що коропенят віз, теж сказав, що наш голова колгоспу ляпають вухами, — повідомив Панько.

Корній Корнійович почервонів, а мати так подивилася на Панька, що той аж присів.

— Якими ж силами будувати? — сердито спитав Корній Корнійович діда, — Де люди? На словах легко, а спробуй зробити. На словах, як на цимбалах…

— Та якби взятися дружно… — промовив дід не дуже сміливо.

— Ви, Сидоре Петровичу, наче вже й не молодий чоловік, — з серцем сказав голова! — Взятися!.. Та хіба ж ми не беремося? Просто дивно слухати від розумної людини такі слова, — ще більше сердився Корній Корнійович. — Взятися! За клуб взялися? Взялися, будуємо! За стайню взялися? Взялися, будуємо! За свинарник взялися? Взялися, будуємо. Де ж набрати людей, щоб і за ставки взятися? На словах легко. А на греблю, знаєте, скільки землі піде? Не знаєте? Ото ж! Може, і три тисячі кубометрів! А ліс? Де ми візьмемо дерева на водоспуск?… Говорити легко…

Він трохи помовчав.

— Хіба я проти ставків? — знову почав Корній Корнійович, але вже не так сердито. — Що й казати, ставки потрібні, так не можна ж усе за один рік. Нехай на той рік. Так?

— Та воно ніби й так… — непевно протяг Сидір Петрович.

— Та як же не так? — знову підвищив голос голова.—

Гребля сама не виросте! Земля сама не побіжить у балку! Землю треба копати! А кого ми пошлемо? Хто піде?..

— Я піду копати ставок, — сказав Гіанько. — Я і…— вій зустрівся очима з матір’ю і замовк на півслові. Материні очі ніби говорили: "пам’ятатимеш до нових віників про свої слова, що Корній Корнійович ляпає вухами!"

— Та ото хіба тільки ти, — спробував усміхнутися голова колгоспу. — Ну, ходімтє до правління, а то бригадири вже, мабуть, давно чекають, — звернувся він до діда Сидора і до жінок.

Дорослі вийшли, і Панько залишився в хаті сам.

Те, як поставився до будівництва ставка голова колгоспу, засмутило Панька, але не надовго. Степан Юрійович не кидає слів на вітер. А сам Панько не бачив ніяких труднощів у будівництві. Просто копати землю і кидати в балку, поки не вийде гребля.

Він витяг зошит, поклав його перед собою і замислився. Думки самі собою поверталися до ставка. Було так приємно мріяти, а картина будівництва виникала перед очима така яскрава, що Панько навіть відчував запах сирої землі, з якої гатитимуть греблю.

Панько посидів біля столу не менше півгодини і не написав і слова. Непомітно очі йому почали злипатися, а гребля перетворилася на залізничний насип. З цього насипу Панькові видно було безмежне море води, що залила все навколо. Раптом на морі показався човен і на ньому Степан Юрійович, який докірливо сварився на Панька пальцем...

Коли повернулася мати, вона побачила, що Панько спить, схилившись на зошит.

— Сердешна дитина, — промовила вона ніжно. — Отак старається...

ЧОМУ СХОВАЛОСЯ КОРОПЕНЯ?

Мати пішла на ферму, як завжди, дуже рано і пожаліла розбудити Панька, а коли він прокинувся, то згадав не про домашнє завдання, а про ставок і коропеня.

"Як там воно? Чи живеньке?" — Він поклав сніданок у портфель і кинувся мерщій до школи.

Рідко коли Панько так поспішав туди, як сьогодні. Йому дуже хотілося швидше побачити коропеня і розповісти товаришам про те, як

він його дістав. На жаль, на вулиці поділитися новиною було ні з ким: він наздоганяв або малюків з першого чи другого класу, або дівчат. Розповідати їм про коропа було зовсім не цікаво.

Тільки вже за містком він зіткнувся з своїм однокласником Миколою Квашею.

Панько трохи заздрив Миколиній вдачі. Панько, коли не знає урока, то так і скаже, що не знає, а потім виправдовується — голова боліла або мати кудись посилала… А Микола ніколи не признається, що не вивчив урока, і дотри викручується і "плаває", поки, дивись, інколи і викрутиться.

Миколу в класі вважають здібним, але ледачим, бо в нього то п’ятірки, то трійки, а то й двійка… А щодо Панька — не відомо, здібний він чи не здібний, мало про нього говорять…

Перед Миколою Панькові особливо хотілось позадаватися.

— А я вчора дзеркальне коропеня до нашого акваріума приніс, — з робленою байдужістю сказав Панько.

Він навіть не сподівався, що ця звістка так зацікавить Миколу.

— Коропеня? Невже? Дзеркальне? — і не слухаючи відповіді, Микола почав планувати коропове майбутнє.— Ти знаєш?.. Коропи дуже швидко ростуть… Як же він житиме в акваріумі? Давай, знаєш що?.. Давай вдвох викопаємо коропеняті маленький ставочок! Правда! В шкільному дворі! Або ні, давай під містком! Це ж не важко! Ти розумієш… — аж захлинався Микола.

Панькові було дуже приємно, що Микола так захоплюється, і він розповів йому про розмови діда Книша і голови колгоспу. Це дало новий зліт Миколиним планам.

— А ти знаєш… Справді!.. Давай збудуємо ставок у балці! Це ж не важко! Тільки не загоном, а всією дружиною. Двісті піонерів! Це ж — сила!.. Ти знаєш… Купатися будемо! Плавати!

— І я ж кажу! Тільки насипати греблю…

— А ти знаєш!.. На човнах будемо кататися! А навколо ставка ліс посадимо!

— А в лісі зайці розплодяться!

— А на ставку дикі качки!

Микола і Панько мріяли з таким захопленням і так голосно, що навколо них незабаром зібралась ціла юрба малюків.

Біля самої школи хлопці наздогнали голову другого загону Грицька Чорновола. Його, безперечно, треба було загітувати на будівництво ставка, бо Гриць Чорновол це не звичайний голова ради загону. Ніхто з учнів, навіть сьомого класу, не міг так переконливо виступати з промовами на зборах, як Гриць Чорновол. Коли Гриць виступає проти якоїсь пропозиції, то можна з певністю сказати наперед, що цю пропозицію провалять. Зате, якщо Гриць захищав, то таку обов’язково приймали.

— Грицьку! — крикнув Панько, і разом з Миколою пустився бігом до Чорновола. — А ти знаєш, що є в нашому акваріумі?

Той почекав, коли хлопці порівнялися з ним, і спокійно сказав:

— Знаю. В акваріумі плаває дзеркальний короп, якого тобі дали колгоспники з "Зорі комунізму".

— Хто ж тобі сказав? — розчаровано промовив Панько, бо йому хотілося розповісти про це самому.

— Та хто б не сказав, — втрутився Микола, — хіба в цьому річ? Грицьку, ми хочемо будувати піонерський ставок. Давай…

— Хто це вам розбовкав уже? — стурбувався Гриць.

— Ніхто нам не бовкав. Ми самі вирішили. Нас двісті піонерів… Тільки сказати: давай збудуємо піонерський ставок!.. Ти ж розумієш…

— Ах, самі… — заспокоївся Гриць. — Ви краще менше патякайте про ставок, а сьогодні, якщо буде засідання ради дружини — приходьте.

Хлопців не зацікавило засідання.

— А чому не патякати? — здивувався Панько.

— Секрет, — зневажливо кинув Гриць і хотів швидше пройти вперед, але хлопці побігли за ним.

— Який секрет? Чому?.. А що?.. А як?

— А ви вмієте берегти таємниці? — усміхнувся Гриць.

— Питаєш! — одним голосом відповіли Микола і Панько.

— І я вмію їх берегти, — засміявся Гриць у вічі хлопцям. — Нікому не відкрию, навіть вам… — і він, почуваючи свою зверхність шостикласника перед п’ятикласниками, поважно пройшов вперед.

— Задавака! — здвигнув плечима Микола.

— Задавака! Дуже він нам потрібний! — в тон йому повторив Панько.

В школі Панько зразу ж кинувся до куточка живої природи. Там було вже повно учнів.

— Пропустіть! — гукнув він, і всі розступилися, даючи йому дорогу. — Ось він, мій короп! Я його в консервній банці аж від містка ніс!

Коропеня весело плавало по акваріуму, інколи спинялося і беззвучно рухало ротом, ковтаючи воду. Малесенькі ріденькі лусочки блищали на ньому, як дзеркальця.

— Можливо, що він у ставку плаватиме, — промовив Гриць, що теж підійшов до акваріума.

— Так я ж кажу — давайте збудуємо ставок! — зрадій Панько. — Це не важко. Пересипати балку греблею — от і ставок!

Еге ж! Не важко! — сказав хтось з учнів, але його ніхто не підтримав.

Одній людині важко, а як візьметься вся дружина, то не важко! — упевнено сказав Микола.

До куточка живої природи зайшов Степан Юрійович і оголосив:

— Сьогодні після уроків відбудеться засідання ради піонерської дружини з активом.

— А які питання? — пролунав голос.

— Важливі, — лаконічно відповів старший вожатий.

— Значить, погоджено? — радісно прошепотів до вчителя Гриць.

Степам Юрійович по-змовницькому кивнув йому головою і пішов до вчительської.

Пролунав дзвінок на перший урок. Тільки тепер Панька неприємно кольнула згадка, що домашнє завдання з російської мови не виконано. А коли Степан Юрійович увійшов у клас і, відкривши, журнал, став проглядати прізвища, Панько вже лаяв себе, що не вивчив урока. І що найприкріше! Адже, досить було якихось двадцять хвилин, щоб написати всі слова. Ну, хіба важко було їх написати? Панько тепер просто не розумів, як воно сталося, що він не приготував урока…

А очі в Степана Юрійовича опускалися по списку все нижче і нижче і, нарешті, спинилися аж у самому низу журнала, де стояло прізвище Чоломбитька. Потім учитель перевів погляд з журнала на клас і глянув на Панька. Панько не витримав погляду і нахилився.

— Чоломбитько, — сказав Степан Юрійович. — Іди до дошки.

Панько зітхнув і вийшов з-за парти.

— Зошит візьми, — нагадав вчитель.

Розкривши зошит, Степан Юрійович здивовано звів брови.

— Е-е… — сказав він, побачивши плями. — Та тут у тебе Чорне море з синіми хвилями…

Панько почервонів.

— Та ще й не всі слова написав, — ще більш незадоволеним голосом промовив Степан Юрійович. — Зовсім погано… Чому ти не виконав завдання?

— Не встиг, — відповів Панько, але так невпевнено, що і сам не повірив своїм словам.

— А-а… Не встиг… Що ж ти робив? Може, в тебе була якась дуже важлива справа?

У Панька зажевріла надія.

— Я, Степане Юрійовичу, по коропеня бігав, — сказав він.

Степан Юрійович враз похмурнів і враз подивився на хлопця. Панько став подібний до свого червоного галстука.

— Ти розумний хлопець, а говориш дурниці, — сказав вчитель.

— Я не знаю, як воно так вийшло, — сказав Панько розгублено.

Панько стояв, як на голках, відчуваючи на собі погляди сорока пар очей.

— Негарно, негарно виходить… — тяг Степан Юрійович. — Тобі відомий лозунг юних піонерів?

— Я на завтра все перепишу наново, — не підводячи очей від підлоги, промимрив Панько.

— От ти сказав, що тобі було ніколи? Ти бігав по коропеня?

По класу пройшов стриманий сміх.

— Дзеркальний короп для нашого акваріума — справжнє придбання. І за це тобі від усього нашого колективу велика подяка. — Степан Юрійович знову зробив паузу. — А за те, що ти не виконав завдання, я поставлю тобі двійку.

Хоч як неприємно було почути такий висновок, але те, що розмова, нарешті, кінчалася, підняло трохи настрій Панька. Та Степан Юрійович не наказував Панькові сідати на місце. Вчитель продовжував сумно дивитися на хлопця.

— Я мріяв розпочати з вами одну справу, а тепер… — він знизав плечима, — а тепер і не знаю…

В класі знявся гамір.

— Яка справа? Степане Юрійовичу, розкажіть! Що за справа, Скажіть!

— Тихо! — підняв руку вчитель. — На всі ваші запитання ви одержите відповідь на сьогоднішньому засіданні ради піонерської дружини, а зараз у нас урок російської мови. Чи не так?

— Так! — загув у відповідь клас.

А коли так, будемо продовжувати заняття. Ангеліна Гунь, до дошки!

Ангеліну називали в школі просто Аргунь, бо її ініціали разом з прізвищем складали назву цієї далекосхідньої річки. Аргунь була дуже здібна, кирпатенька на вигляд, дівчинка. Хоч, правда, сказати кирпатенька було б замало, вона була добре таки кирпатенька, навіть більше — якось підкреслено кирпата. Але це не заважало їй бути страшенно симпатичною. Може, причиною тут були її очі, а не ніс? Та хто знає, чому одна кирпатенька дівчинка подобається всім, а інша, хоч і не така кирпата, а не подобається нікому…

Аргунь моторно вийшла з-за парти і сміливо подала зошит вчителеві. Вона дивилася Степанові Юрійовичу в вічі так прямо, що Панько аж відвернувся, щоб не бачити її курносого обличчя, яке говорило, що Аргунь знає урок відмінно.

Дійсно, Степан Юрійович поставив їй п’ятірку. Аргунь, вся сяючи, сіла на місце. Панько зиркнув на неї і ще дужче посмутнів. Все і завжди у цієї дівчинки було найкраще. Галстук палахкотів, як ні в кого, блузка завжди старанно випрасувана, зошити залишались чистими, хоч були списані до останньої сторінки…

А головне — очі. Вони були великі і лагідні, як у теляти. З тією тільки різницею, що очі в телят Панькові подобались, а очі Аргуні — не подобались, бо часто з лагідних ставали раптом насмішкуватими або суворими. Цю зміну у виразі очей Панько добре знав, бо Аргунь була головою ради піонерського загону номер три, тобто загону, де Панько був ланковим. От і зараз, повертаючись від дошки, вона глянула на Панька, і її очі перестали сяяти і набрали суворого виразу.

Степан Юрійович викликав ще кількох учнів, потім пояснив завдання на наступний урок. В коридорі дзенькнув раз дзвінок і замовк. Це сторож взяв його в руки і пішов до годинника. Потім у коридорі голосно і пронизливо задзеленчало, і учні з галасом висипали з класів.

В перерві до Панька підійшов Гриць і сказав:

— Ти обов’язково залишайся сьогодні на раду дружини. Будеш активістом… А потім підемо… — і, не кінчивши фрази, спитав: — Чого це ти такий сумний?

— Урока не вивчив…

— Уроки треба вчити! Так приходь. — І Гриць упевненою ходою покрокував геть.

В цю мить до Панька підбіг захеканий Микола Кваша.

— Панасе, іди швидше, подивись, що робиться з твоїм коропом! — крикнув він. і побіг назад до куточка живої природи.

— Що? Що з ним? — злякався Панько і кинувся навздогін за Миколою.

Біля акваріума, як і ранком, стояв цілий натовп. Всі притихли, побачивши Панька, та він цього не помітив. Микола окинув усіх хитрим поглядом і. почав:

— Я підійшов до акваріума після уроку і кажу коропеняті: "А твій Панько зараз двійку схопив!" Так воно як метнеться в кущик і сховалося там.

— Га-га-га! — зареготали всі, а Панько аж зблід від образи.

Коли б Панька хто вдарив, йому було б не так боляче, як від цього глузування. Та ще від кого? Від Миколи, з яким Панько збирався будувати ставок! Від нового друга і товариша!

А Микола дивився на Панька так простодушно, наче вірив у те, що зараз вигадав. І це було найдошкульніше.

СКЛАДНЕ ПИТАННЯ

Засідання ради піонерської дружини хотіли зробити в класі, але стільки набралося активу, що довелося перейти в садок,

Голова ради дружини Петро Горобець, низенький, присадкуватий хлопець з сьомого класу, відкрив засідання.

— У нас сьогодні на порядку денному не зовсім звичайне питання, — почав Петро. — Ми хочемо збудувати силами учнів ставок.

— Ура-а-а! — не стримав своєї радості Панько, і його вигук потонув у стоголосому гаморі хлопчиків і дівчаток.

— Тихше! — підвів руку голова. Голосу його ніхто не почув, але піднята рука вплинула, і галас ущух. — Слово має Степан Юрійович.

— У нашому колгоспі "Червоний промінь" є всі умови для створення не одного ставка, — почав старший піонервожатий, — але правління не має зараз змоги відірвати людей на будівництво, хоч спорудження ставків і стоїть у плані артілі. І от ми, піонерська дружина, зможемо допомогти колгоспові, збудувавши разом з комсомольцями і всіма учнями перший ставок. Чи так?

— Так! Так! — залунали голоси.

— Ми організуємо на ставку водну станцію. На те літо під час канікул плаватимемо на човнах у своєму ставку, будемо влаштовувати змагання, купатися, а взимку ставок буде величезним катком для наших ковзанярів. Ми посадимо навколо нашого ставка ліс. Дуби, тополі, верби вкриють голі схили балки, перетворять порожню балку на зелений, квітчастий оазис. Ми розведемо в ставку дзеркального коропа. Всі ви бачили цю рибу, один екземпляр якої подарував нам для нашого акваріума, наш вельмишановний товариш Чоломбитько, — доповідач знайшов очима Панька і усміхнувся, а "товариш Чоломбитько" потупив очі, правильно відчувши в словах вчителя не стільки похвалу, скільки нагадування про сьогоднішню двійку. — Отже, весною ставок наповниться водою, і ми пустимо в воду тисячі штук дзеркального коропа. А восени наш колгосп матиме тисячі кілограмів чудової риби. Ми, піонери, будемо доглядати коропів, будемо підгодовувати їх, стежити, щоб вони не хворіли, щомісяця будемо ловити по кілька штук і важити, щоб дізнатися, як вони ростуть…

— А як воно здохне? — пролунав тоненький голос.

Степан Юрійовий замовк, не розуміючи питання. Піонери зацитькали на хлопчика.

— Хто здохне? — спитав вчитель.

Сашко Вуркун встав і сказав:

— Коропеня. А як воно здохне, поки його важитимуть? Що тоді?

— Ми його в воді будемо важити… — почав вчитель.

— У воді? — не повірив Сашко. — У воді? — і засміявся. — Як же це? І терези поіржавіють…

— Вчитимеш фізику, тоді взнаєш, як важити у воді! — припинив Сашка голова засідання. — Сядь!

Але Степан Юрійович вважав, що Сашкові треба пояснити зараз; а не чекати того часу, коли першокласник вчитиме фізику. Степан Юрійович розповів, що важитимуть посудину з рибиною і з водою, а зваживши, рибу зараз же випустять у ставок, а посудину з водою, але вже без рибини, знову зважуть. Різниця у вазі і буде вагою рибини.

— Зрозуміло? — спитав вчитель Сашка і закінчив. — Ось така приблизно наша програма.

Першим вискочив Микола Кваша. Він завжди виступав першим і гаряче підтримував всяке нове починання. Правда, його гарячність і ентузіазм швидко випаровувались…

— Ми спорудимо ставок! — з запалом почав Кваша. — Справді! А чого ж! Я пропоную починати сьогодні ж! Щодня після уроків працювати до вечора! І ще я пропоную: будувати ставок не шкільний, а піонерський! Я за окремий піонерський ставок!

— Правильно! — крикнув Панько з місця, враз забувши про ранковий жарт Миколи. — Правильно! — повторив він ще раз і посунувся, щоб дати місце Миколі біля себе.

— Піонерський ставок! — заволала дітвора.

Степан Юрійович підвівся і суворо сказав:

— Що це таке? Де ви? На засіданні ради дружини чи на ярмарку?

Піонери притихли, і слово взяв голова ради дружини Петро.

— Пропозиція Кваші не серйозна, — сказав він. — Ставок — не іграшка. А що коли візьмемося, а не зробимо? Що тоді? Сором! Ми рискуємо честю дружини! Це не жарт! Братися за ставок треба всім разом — з комсомольцями, всією школою, та щоб і колгосп ще допомагав. А Квашу ви всі знаєте: поговорить, поговорить та й по всьому…

Він сів, і враз піднялися десятки рук.

— Слово має Чоломбитько, — оголосив Петро.

Панько рідко коли виступав на зборах, бо соромився і дуже хвилювався. Але зараз він ніби переродився і говорив так сміливо і невимушено, наче в коридорі під час перерви.

— Правильно виступав тут Микола Кваша! Чого там! Корній Корнійович казав, що на греблю треба тільки три тисячі кубометрів землі. А нас же двісті піонерів! Хіба важко насипати? Скільки кубометрів припаде на одного піонера? — він поставив запитання і замовк, щоб передихнути.

— А скільки? — засміялась Аргунь.

— Та скільки? — знизав плечима Панько.

— Ну, скільки? Скажи! — уїдливо допитувалась Аргунь під легенький смішок усіх зборів.

— Небагато, — нарешті знайшов вихід Панько.

Всі засміялися, а Кваша крикнув з місця:

— П’ятнадцять кубометрів!

— П’ятнадцять кубометрів, — весело повторив Панько. — Я ж казав, що небагато.

— І не мало! — сказав Петро.

— А де ж тут багато? — заперечив Панько. — Давайте рахувати. П’ятнадцять кубометрів насипати за три місяці. П'ятнадцять розділити на три — буде п’ять.

— Математик! — підморгнув Гриць до Петра.

— А скільки ж? — не зрозумів жарту Панько. — П’ять!

У місяці тридцять днів. П’ять розділити на тридцять, — він зашепотів губами. — П’ять розділити на тридцять… буде… буде…

— Скільки? — блиснула очима Аргунь, і її кирпочка засяяла.

— Та чого ти до мене присікалась? — розсердився Панько. — Скільки та скільки! П’ять розділити на тридцять буде п’ять тридцятих. Тепер скорочуємо на п’ять… Буде… буде… одна шоста. Так?

— Так! — гукнули всі.

— То що ж ви думаєте, я не викопаю за день одну шосту кубометра? — продовжував Панько — Я за день можу викопати яму на метр у глибину і на метр у широчину і в довжину. Цілий кубометр! Хто не викопає за день такої ями? А нам же кожному в шість разів менше треба!

Панькові розрахунки справили на піонерів велике враження, а Кваша аж підстрибнув від радості, що Панько так здорово виступив. Він обнімав Панька, наче дівчина, бо це ж тільки дівчата не можуть не обніматися одна з одною, коли радіють.

Всі виступали тепер тільки за те, щоб споруджувати ставок виключно піонерськими силами.

Але Степан Юрійович мовчав, і це дуже турбувало Панька. Не виступав і Гриць, а Аргунь тільки поглядала на старшого піонервожатого. Дівчинка зустрілася поглядом з Паньком, і він не побачив в її очах глузування. Мабуть, тому, — подумав Панько, — що я правильно розділив п’ять на тридцять, а може й тому, що й Аргунь за піонерський ставок.

— Хто ще хоче взяти слово? — спитав Петро, коли вже виступило понад десяток піонерів.

— Дайте мені,— поважно промовив Гриць, і вмить настала повна тиша.

Гриць почав не відразу. Він трохи помовчав, замислено дивлячись на стіл, потім підвів голову і оглянув збори, знову нахилився і, нарешті, підвів голову остаточно.

"Ну, й задавака!"— подумав Панько, спостерігаючи Гриця.

— Звичайно, — почав той, — цікаво було б збудувати ставок силами піонерів, але... Але, крім земляних робіт, потрібні і топографічні роботи, і теслярські, бо ставок повинен мати водоспуск. Зробити під греблею трубу для спуску води не так легко, тут потрібен майстер. Чоломбитько дав нам дуже переконливі розрахунки щодо ґрунту. Але шановний товариш Чоломбитько забув, що землю треба не тільки копати, а ще й носити, і носити не так близько... Взагалі, ставок значно складніша штука, ніж думають Чоломбитько і Кваша.

Панько глянув на Степана Юрійовича. Той, згоджуючись, кивав головою за кожною фразою Гриця.

— Я так думаю: ми будемо працювати разом з комсомольцями, але і комсомольці і піонери матимуть окремі ділянки роботи. Складемо договір на соцзмагання, — коли ми вийдемо на перше місце, — ставок називатиметься піонерським, а коли комсомольці, то... самі розумієте. І будемо працювати так, щоб ставок називався "Піонерським"!

Аргунь перша заляскала в долоні, а за нею і всі піонери. Навіть Панько і Микола не могли заперечити проти такої пропозиції. А Степан Юрійович замість того, щоб піднести руку, теж гаряче аплодував.

Секретар комсомольської організації, який прийшов у садок, коли виступав Гриць, попросив слова. Це був поважний і серйозний хлопець, якого в школі майже всі товариші називали повним йменням —

Михайлом. Але Панько якось чув, як Михайлова мати називала сина Михайлушкою… Панькові і досі було чудно, що такого солідного хлопця можна називати Михайлушкою.

Михайло коротко позідомив присутніх, що комсомольці приймуть виклик піонерів.

Далі обрали комісію для огляду балки, щоб визначити місце для греблі. В комісію ввійшла вся рада дружини, викладач математики Аркадій Іванович, Степан Юрійович і, цього Панько аж ніяк не сподівався, обрали його, Панька Чоломбитька.

ПОХІД ДО БАЛКИ

Піонери спустилися в балку за селом, і галаслива юрба затопила яругу.

Панько як член комісії йшов попереду. Йому було трохи ніяково, бо він не звик до такого поважного товариства. Тому хлопчик весь час заклопотано поглядав в усі боки, щоб піонери бачили, що він не просто йде собі, а виконує громадський обов’язок — вибирає місце.

Балка то звужувалась, то розширювалась, і піонери раз у раз запитували Аркадія Івановича і Степана Юрійовича:

— Може, отут?

Але комісія не спинялась. Панько не звертав уваги на ці запитання, бо він шукав великої долини, такої, щоб вийшов величезний ставок.

Нарешті, коли пройшли вже з кілометр, трапилась величенька долинка, досить рівна і широка. Панько уявив ЇЇ заповненою водою. Це був би добрий ставок.

— Отут! — гукнули ззаду.

Панько поважно повів головою в один і в другий бік.

Комісія спинилась.

— Хм… — хмикнув Аркадій Іванович.

Всі замовкли, насторожено чекаючи, що скаже далі викладач математики. Але, крім "хм", Аркадій Іванович нічого говорити не збирався.

Гриць допитливо подивився в лице викладачеві і несміливо запропонував:

— Може, поставити тут позначку?

— Поставте прапорець на цьому місці,— погодився Степан Юрійович.

Петро взяв у одного і ланкових прапорець і встромив його в сиру землю. Комісія рушила далі.

Видолинок, на якому поставили позначку, наче воротами, замикався двома глинястими виступами, що, здавалося, сходилися майже докупи.

"Невже балка кінчилась? — подумав Панько, — а казали, що вона довга!"

Він метнувся вперед. Ні, балка тяглася далі. За глинястими воротами прослалася довжелезна долина, рівна і широка. Схили її, пологі внизу, що далі вгору ставали стрімкішими, а потім знову виположувалися і непомітно-переходили в колгоспне поле з зеленого озиминою. Панько схвильовано оглянувся назад.

— Тут! — гукнув він, і піонери, випередивши комісію, кинулись до нього.

Підійшли Степан Юрійович і Аркадій Іванович. Вони спинилися, уважно розглядаючи балку.

— Хм… — знову промовив Аркадій Іванович, але тепер для Панька було ясно, що означає це слово.

Дзвінкі голоси піонерів шумно підтримали Панька,

— Що ви скажете, Аркадію Івановичу, про оцю місцинку? — спитав Степан Юрійович з таким виразом у голосі, наче він сам викопав отакенну балку.

Всі притихли, чекаючи відповіді Аркадія Івановича, який скинув картуза і, задоволено озираючися навкруги, пригладжував своє спітніле сиве волосся.

В розмовах з учнями Аркадій Іванович найчастіше вживав два слова "хм" і "ну", але за кожним з них (особливо, коли воно промовлялося під час розв’язання учнем складної задачі) було стільки співчуття, кожне слово супроводжувалось такою усмішкою, що діти, здавалося, і любили Аркадія Івановича саме за його мовчазність.

Коли ж Аркадій Іванович говорив, то завжди піднесемо, зовсім не так, як інші. І це теж робило його якимсь особливим в очах учнів.

— Хм… — усміхнувся педагог, і піонери вкрили його "хм" голосними оплесками і вигуками ура.

— Що скажуть Інші члени комісії? — спитав Степан Юрійович піонерів, хоч Аркадій Іванович, крім свого, "хм", не сказав ще нічого.

Заперечень не було, і Гриць відповів за всіх, кивнувши на натовп:

— Тільки тут!

Піонери враз розсипались по балці. В сухому, побілілому від дощів бур’яні замигтіли червоні галстуки.

Комісія зібралася в тісний гурток.

— Знамените місце, — нарешті промовив Аркадій Іванович.

— Зараз нам треба зробити найнеобхіднішє, — почав Степан Юрійович, — перевірити ґрунт під греблю і на дні ставка. Зробити виміри майбутньої греблі, а також довжини і широчини балки. Так? — закінчив він, дивлячись на Панька.

— Так, — почервонів Панько.

Петро і ще декілька хлопців, що прийшли з лопатами, почали копати ямки, які Степан Юрійович називав шурфами. З десяток піонерів стояло біля кожного Копача, чекаючи черги, щоб узяти участь у дослідженні ґрунту майбутнього ставка.

Гриць з членами гуртка топографів взявся до вимірів.

Незабаром один з копачів, витираючи рясний піт, гукнув:

— Приймайте роботу!

Панько прибіг до шурфа, коли Степан Юрійович уже закінчував огляд.

— Прекрасно, — сказав вчитель, — глина на всій глибині шурфа. Саме добре.

— Глина? — розчаровано протяг Панько. — А піску не буде?..

— Пісок пропускає воду. Коли б під греблею був пісок, то це місце було б непридатне.

Оглянули решту шурфів, і скрізь була глеюватa глина, вкрита невеличким шаром чорнозему.

Сонце припікало. Гостро пахла молода трава, що зеленіла серед сухих торішніх бур’янів. Десь високо в небі заливався жайворонок. У всіх був святковий настрій. Аркадій Іванович без кашкета, підставивши сиве волосся сонцю, з щасливим виглядом, ходив по балці, чекаючи, поки його "топографи" закінчать виміри.

Раптом з протилежного від греблі краю балки показався верхівець, що чвалом прямував до піонерів.

— Та це Володимир Семенович! — скрикнув Панько. — Агроном! На Білокопитому!

Тепер всі пізнали, що справді їхав агроном, він же і секретар партійної організації колгоспу товариш Берест.

Секретар парторганізації похвалив вибране місце:

— Я оце об’їхав всю балку, — сказав він. — А кращого від цього, мабуть, і немає...

— Довжина балки тисяча сто дванадцять метрів, а широчина в середньому двісті метрів, — сказав Гриць, що саме закінчив виміри.

— Та я бачу, що ставок гектарів на двадцять буде! — підтвердив Берест, — Море!

— Гребля довжиною усього п’ятдесят метрів, — доповідав далі Гриць.

— Грунт хороший, бажання працювати є, — вставив і своє слово старший піонервожатий. — Чого ж нам ще треба?

— Ну що ж, залишається тільки побажати вам успіху! — берест встав з коня і дивився на хлопців, шукаючи очима, кому б доручити його. Панько зрозумів Володимира Семеновича і взяв повід.

— Ага, це Панько, — впізнав його агроном. — Відведи коня до стайні, а я пройдуся, поговорю. Дідові Книшеві віддаси.

Панько засяяв від щастя.

— Я верхи поїду. Можна?

— Як не впадеш, то сідай.

Панько вмить був на коні, але поїхав не зразу. Йому хотілося почути, що говоритимуть про ставок дорослі.

— А гребля ж якої височини буде? Скільки землі треба? Коли будуть готові підрахунки? — питав секретар парторганізації.

Всі глянули на Аркадія Івановича, але він, як завжди, тільки хмикнув, виразно дивлячись на Гриця. Той наморщив лоба, схилив голову спочатку на один бік, потім на другий і, міркуючи, мовчав.

"Ну, й задавака ж!" — подумав Панько.

— Гадаю, за тиждень, — промовив, нарешті, Гриць. — Ми спочатку віміряємо ухил дна і залежно від цього будемо проектувати височину греблі. А від її височини залежатиме і ширина. Коли будемо мати ці дані, тоді обчислимо об’єм земляних робіт у кубометрах.

— Так, так, — погоджувався Берест, а Аркадій Іванович тільки кивав головою.

Панько з усього сказаного Грицем зрозумів тільки те, що до неділі робота на греблі не почнеться.

"Починали б зразу, а потім підраховували б, коли вже так треба", — подумав він, але вголос цього не сказав.

Сонце вже спускалося, потягло прохолодою. Піонери вирушили додому.

Панько виїхав наперед і під заздрісні погляди хлопців і дівчаток прогарцював перед ними на коні. Ненароком він зустрівся очима з Миколою.

"Дати йому поїздити верхи?" — спитав він сам себе. Потім зітхнув і від’їхав геть. Ні, на таку жертву він не був здатний…

ДОВГОЖДАНИЙ ДЕНЬ

Панько думав, що робота на ставку почнеться тільки через тиждень, а справді вона не припинялася і одного дня. Ця робота називалася "складання проекту і підготовка до будівництва".

Якось з районного центра приїхав технік з геодезичним інструментом. Він виміряв балку і зробив обчислення. Виходило, коли насипати греблю заввишки чотири метри, площа ставка дорівнюватиме двадцяти гектарам.

Підготовка до будівництва ставка не заважала навчанню. Це було видно хоч би й по Панькові.

Повертаючись з школи, він зараз же сідав розв’язувати задачі. Панько просиджував цілий вечір з олівцем у руках, і мати навіть дивувалася з такої посидючості хлопця. А коли вона почала якось розповідати, скільки молока надоїла сьогодні, він з досадою кинув:

— Не заважайте, мамо!

Справа в тому, що всі задачі були складені вчителем про ставок. В одній треба було вирахувати об’єм греблі, у другій — скільки днів треба витратити, щоб її насипати, при умові, що працюватимуть 200 піонерів і кожен з них насипатиме щодня по одній чверті кубометра землі. Третя задача запитувала, яка площа водяного дзеркала і який об’єм води буде в ставку, якщо його довжина дорівнює 1100 метрам, ширина — 180, а глибина — 1,5 метра.

Розв’язуючи цю задачу, Панько усміхнувся:

— Мамо, а ви знаєте, що таке дзеркало ставка?

— Ні, синочку, не знаю.

— Не знаєте? — здивувався Панько. — Площа ставка. Вона ж блищатиме, як дзеркало!

Він уявив, як блищатиме вода на сонці, і на хвилину поринув у солодкі мрії.

А другого дня задачі були ще цікавіші: про те, скільки коропів можна буде виростити а ставку.

Для шкільного твору Степан Юрійович дав тему; "Наш піонерський ставок".

Над складанням проекту працювала вся школа, Гриць з гуртком топографів креслив плани балки і ставка. Аргунь малювала ставок таким, який він буде на той рік, тобто з водою і з качками та гусями, що плаватимуть по ставку, а також з човнами піонерської водної станції. Інші піонери малювали ставок узимку — з ковзанярами на ньому, а Панькові дали намалювати великого дзеркального коропа з блискучою лускою і вирахувати, скільки коропенят можна пустити в ставок і яка їхня вага буде весною і восени.

В цих турботах непомітно кінчились заняття в школі, почалися канікули. Нарешті настав і довгожданий день.

Панько почув, що мати вже порається, і схопився з ліжка Він нашвидку випив молока з хлібом, схопив приготовлений з вечора вузлик з харчами, взяв лопату і вибіг надвір. Сонце ще не зійшло, але небо порожевіло на сході.

Збір дружини був призначений на 7 годин ранку, але Панько боявся спізнитися в перший день і вийшов на роботу на три години раніше.

Село вже прокинулось. Поспішали на роботу, колгоспники і колгоспниці, гуркотіли підводи і автомашини, з кузні долітали удари молота об ковадло.

Панько прискорив ходу: йому хотілося не лише не спізнитися, а прийти на роботу першим. Дід Книш завжди хвалив тих своїх помічників, що приходили до стайні першими.

"Якщо ти прийшов першим, — казав дід Книш, — значить, ти хочеш працювати дужче за всіх!"

Коли Панько вийшов уже за село і спустився в балку, серце його тривожно забилося: в далині, майже біля самого, ставка рухалися маленькі постаті. І не одна, а багато. Невже спізнився? Хлопчик пустився бігти.

Захекавшись, він прибіг до майбутньої греблі і побачив там усіх голів рад загонів, усіх піонервожатих, багатьох комсомольців і Степана Юрійовича та Аркадія Івановича.

— О, Панько! — зраділа Аргунь.

— Молодчина, Чоломбитько! — похвалив його і Степан Юрійович.

Панько'відчув, як розчарування від того, що він прийшов не першим на роботу, розвіялося, немов дим.

Раптом сонце кинуло перші промені, високо з неба залунала пісня жайворонка, легенький вітрець приніс з полів запахи трав і польових квітів. Аркадій Іванович скинув кашкета і, простягши руки до сонця, крикнув:

— Здрастуй, сонце!

Невимовна радість, прозора і чиста, як оцей сонячний ранок, розлилася по тілу Панька. Аркадій Іванович вітав сонце, а Панькові здавалося, що це само сонце вийшло, щоб привітати будівників.

Два ряди акуратно забитих кілочків позначали межу майбутньої греблі. Тепер треба було всю площу розбити на ділянки для кожного загону.

Незабаром вся гребля була всіяна кілочками з написами, де якому загону працювати.

— А як же будемо носити землю? Чим? — спитав Панько в Аргукі,— Цеберками чи носилками?

— Почекай, — відповіла вона і прислухалась до гуркоту автомашин, що долітав від села.

— Що? Чого чекати? — здивувався Панько.

Та Аргунь нічого не відповідала, прислухаючись до шуму машини. Тепер Панько помітив, що і Степан Юрійович, і Аркадій Іванович, і всі інші повернули голови до села.

Везуть! — раптом скрикнула Аргунь і кинулась з балки на пагорбок.

— Везуть! — радісно промовив Степан Юрійович і, як маленький, кинувся за Аргунню.

За кілька хвилин до греблі під’їхала автомашина.

— Рейки! — здивувався Панько, побачивши, що машина навантажена тонкими вузькоколійними рейками, з’єднаними залізними шпалами в готові ланки.

— Навіщо ж рейки? — спитав він, але всі посунули до автомашини, і Панько побіг слідом за всіма.

З кузова автомашини позстрибували на землю комсомольці, а з кабіни вийшов незнайомий вусатий чоловік, одягнутий у синій замащений комбінезон.

— Привезли вам техніку! — привітавшись, сказав він.

Комсомольці почали розвантажувати машину, складаючи рейки в штабель.

— Тут п’ятдесят метрів колії, другим рейсом привеземо ще стільки. А потім підкинемо і вагонетки, — промовив майстер, бо чоловік у синьому комбінезоні був шляховий майстер.

— Велике вам спасибі за вузькоколійку, — подякував йому Степан Юрійович. — Тепер у нас робота піде швидко. Це така допомога, така допомога….

— Як не допомогти хорошій справі,— усміхнувся майстер. — Ви нам допомагаєте, ми — вам. Ваш колгосп постачає нам буряки, і треба сказати, не погано постачає, чому ж не поділитися з вами тим, що є в нас? Возіть собі на здоров’я!

Під’їхав на коні Володимир Семенович.

Від села показалися юрби дітвори.

Степан Юрійович наказав горністові грати збір, і хлопчики і дівчатка вишикувались по загонах.

Петро Горобець підійшов до Степана Юрійовича:

— Піонерська дружина номер сімнадцять імені Зої Космодем'янської вишикувана для роботи на будівництві шкільного ставка! — урочисто проказав він.

— За справу Комуністичної партії будьте напоготові! — схвильовано проголосив Степан Юрійович.

— Завжди напоготові! — вигукнули піонери з таким завзяттям, що майстер з цукроварні усміхнувся.

Виступив секретар партійної організації колгоспу і сказав, що піонери разом з комсомольцями починають велику і потрібну для народа справу і що колгосп всіляко допомагатиме їм.

— Ви рветеся до корисної праці, — продовжував він, — і це є запорукою того, що з вас виростуть чесні, віддані народові і партії радянські громадяни. Лише праця здатна виховати повноцінну людину. Лише праця дає найвище задоволення людині. Любіть працю, бо в ній найбільше щастя! Отже, до праці! — закінчив він, а Степан Юрійович наказав піонервожатим вести загони на відведені їм ділянки,

На хвилину дитячий галас, стих. Чутно, було лише дзенькіт лопат та хруст розрізуваної залізом дернини.

Нарешті!

Почалось будівництво ставка!

Такого святкового настрою Панько не переживав ще ніколи. З блискучими очима, піднесений, він щосили вганяв лопату в землю, вирізував чотирикутник проростого трав’яним корінням ґрунту, підважував його, відносив за межу майбутньої греблі, а на душі наче щось співало, і все — і сонячне проміння, і спів жайворонка, і запашне повітря, все, здавалося, було сповнене радості.

Діти снували, як мурашки, спочатку тихо, захоплені урочистістю моменту, але що далі, то гомінливіше, з веселим сміхом, з радісним галасом. Над балкою стояв дзвін: дзвенів сміх, дзвеніли, розрізаючи землю, лопати, дзвенів біля вузькоколійки молоток майстра, високо в небі дзвеніла пісня жайворонка, а в серцях працівників дзвеніла радість.

Хлопчики й дівчатка, весело штовхаючись, одне одному заважаючи, вирізали дернину і відносили її геть, складаючи в загату.

Панько, весь мокрий від поту, але щасливий, шмигляв, як миша, в густому натовпі, думаючи лише про одне — якомога більше зробити. Зараз, коли почалося будівництво, він навіть не уявляв, як це бувало завжди, широкого плеса, синіх хвиль або тьмяного дзеркала води свого улюбленого, вимріяного ставка, він був захоплений працею, і сама праця давала йому щастя.

Раптом йому вчулося, наче галас на одному краю греблі стих. Він опустив лопату і озирнувся. Але для турботи не було підстав. Еге! Оце праця! Піонери з першого загону влаштували конвейєр: четверо копали ґрунт, а решта вишикувалась у довгі ланцюжки і передавала ґрунт з рук у руки. Панько замилувався роботою першого загону, але не минуло і кількох хвилин, як і другий загін перебудувався, і вже замість безладного галасу звідти чулося ритмічне:

— Гех! Гех!

— Гех! Гех!

На мить спинився і загін номер три. Панько, Микола, ще два хлопці, залишившись з лопатами, копали, а решта вишикувалась ланцюжками, влаштувала конвейєр.

Ось перешикувались загони номер чотири і п’ять. На греблі враз стало просторо, наче посвітлішало. Розмірені рухи, ритмічна праця перетворили стоголосий натовп на єдиний організм, і робота вже не та, вона не важка, вона, як танок, як пісня, вона підносить працівника, наче на крилах, дає насолоду, радість.

Рухи щодалі стають все швидшими і швидшими, кирпичинки дерну тільки мигтять, перелітаючи з одних рук до інших, але діти, заворожені ритмом, не відчувають втоми.

Ох, і гарно ж працювати!

ДЖЕРЕЛО

— Воду привезли! — гукнув хтось, і тільки тепер Панько відчув страшенну спрагу.

Аргунь гукнула на весь голос:

— Воду пити по черзі! Не кидати роботу!

Але в цей час пролунав сигнал горніста, сповіщаючи про перерву на снідання.

— Перерва! Перерва! — завирувало навколо. Піонери кинулися хто до бочки з водою, а більшість, хоч як хотілося пити, побігли дивитися на маленьку залізницю, що її встановлювали комсомольці.

Через кілька хвилин хлопчики і дівчатка сиділи рядками на траві, розв’язуючи вузлики з хлібом, салом, яєчками, цибулею. Панько нашвидку поснідав і побіг знову до вузькоколійки. Степан Юрійович, Аркадій Іванович і майстер обходили фронт робіт.

— До обіду закінчимо монтаж колії, а з обіду можна починати і сипати, — сказав майстер.

— З обіду почнемо сипати! — гукнув на весь голос Панько і побіг до своєї ланки. — З обіду почнемо сипати! Ура!

У відповідь залунало дружне ура.

Майстер задоволено усміхнувся:

— Оце робітники!

Після сніданку піонери знову взялися до праці. Руки вже призвичаїлись до роботи, і тепер зрізання дернини пішло ще швидше. А головне — всіх підбадьорювало повідомлення, що по обіді почнуть сипати ґрунт, та ще не просто сипати, а возити вагонетками. Піонери відлучалися від греблі тільки щоб напитися води. Але скоро дід повідомив, що бочка порожня.

— Поїду привезу, — сказав він Степану Юрійовичу, що жваво про щось розмовляв з Аркадієм Івановичем.

— Діду, — звернувся старший піонервожатий до водовоза, — а коли б у цій балці та пошукати води? Як на вашу думку?

— О, — враз пожвавішав дід. — Та тут колись давно були джерела. А потім чи позаносило їх мулом, чи висохли, не знаю вже від чого, а зникли…

Дід поїхав назад до села, а Степан Юрійович підкликав до себе Панька і Миколу Квашу, і вони з лопатами пішли за ним вглиб балки.

— Вода повинна бути тут близько. Інакше чому така різниця в кольорі трави? — говорив він до хлопців, що ввічливо мовчали. — Ось, наприклад, пляма з яскравоюзеленою рослинністю. Навколо все вигоріло, а тут трава така зелена. А ну, хлопці, копніть!

Не встигли ті заглибитись і на півметра, як потягло вологою, а земля стала налипати на лопату. Це надало піонерам ще більшої охоти. Раз за разом з ямки вилітали кім’яхи мокрого, зеленкувато-сірого глею.

Раптом тоненький струмочок води показався з-під лопати.

— Вода! — гукнули хлопці разом і з усієї сили заглибили свої лопати в землю.

Несподівано сильний струм води бризнув угору просто в обличчя копачам. Вони вискочили з ями і, водночас здивовані І раді, дивилися, як з-під землі б’є вода, швидко заливаючи копанку.

— Чудове джерело, — захоплено промовив Степан Юрійович. — Просто фонтан!

— Аж кипить, — не відриваючи погляду від джерела, промовив Панько, — тільки воду цю, мабуть, не можна пити, вона ж каламутна…

— А ви зараз біжіть до греблі, принесіть цеберки і вичерпайте цю воду, — наказав вожатий. — Нова вода, яка натече, буде чистіша.

Хлопці метнулися по відра, швидко повернулися і стали вибирати воду. Коли показалося дно, Панько вліз у копанку і зняв ще кілька лопат грунту, поки Микола вибирав воду.

Вода почала прибувати тепер дуже швидко, і Панькові довелось вискочити з криниці. Вчитель і хлопці замріяно дивилися, як копанка наповнюється водою.

ВАГОНЕТКИ ПІШЛИ!

Сонце підіймалося все вище й вище. Стало так жарко, що піонери пороздягалися і працювали вже в самих трусах. Але робота від спеки аж ніяк не притишувалась. Хлопці й дівчатка наполегливо зрізали дернину і таки закінчили цю роботу до обідньої перерви.

Коли пролунав сигнал на обід, копачі побігли не до бочки, а до криниці. Дід уже набрав з неї не раз води, І всім було цікаво побачити новий колодязь.

Панько добіг перший. Копанка була майже вщерть повна прозорої води. Хлопець зачерпнув цеберку і спробував свіженької.

— Солодка! — сказав він.

Насправді вода була зовсім не солодка, але дід Книш завжди так казав, коли хотів похвалити воду, і Панько тут просто змавпував.

Піонери пили воду і хвалили теж:

— Добра, аж солодка! За хвилину біля криниці зібрався цілий натовп. Кожному цікаво було заглянути в копанку, подивитися, звідки набирають такої холодної смачної води. Панько ледве виліз з цієї галасливої юрби, що оточила криницю. Він думав вмитися тут біля криниці, та де там… Коли всі почнуть умиватися, то тут таке багно буде, що й не виберешся.

— Хлопці! — крикнув Панько, хоч мав на увазі не тільки хлопців, а й Дівчаток. — Хлопці з загону номер три! Давайте свою криницю викопаємо, для свого загону! Я знаю, як шукати воду.

— Давайте! — підтримали його піонери. — Пообідаємо і давайте!

Після обіду всі побігли спочатку до вузькоколійки, щоб надивитися на неї досхочу, а потім згадали про криницю і, взявши лопати, з галасом і сміхом посунули за Паньком.

— Треба, щоб трава була дуже зелена, — казав Панько товаришам, оглядаючи то одне, то інше місце.

Покружлявши по балці, він, нарешті, спинився.

— Отут! — сказав він і копнув землю.

Грунт справді був вологий. Він копнув удруге і побачив великого черв’яка, що звивався, перерізаний надвоє. Панько обережно взяв обидві половинки і сховав у коробочок з-під сірників.

— О, Панько вже збирається вудити рибу! — засміявся Микола Кваша. — Підожди, ще ставка немає!

— Навіщо тобі черв’як? — запитало ще кілька голосів.

— Смажитиму, — пожартував Панько і поклав ще двох у коробочок.

— Справді смажитимеш? — здивувався Микола. — А потім?

— Невже не догадався? — відповів запитанням Панько, і всі замовкли, удавши, що догадалися.

За хвилину бризнув струм.

— Копайте! Копайте! — крикнув Панько і вскочив у копанку. — Копайте, аж поки вода не заллє яму!

Піонери встигли викинути кілька десятків лопат грунту, але тепер вода пішла з кількох місць і так потужно, що копачі повистрибували з ями мокрі.

Аргунь не спускала зачудованого погляду з води, що, віруючи, швидко наповнила копанку до країв. Інші піонери теж притихли, спостерігаючи, як з землі б’є вода. Хвилину всі стояли мовчки, потім

враз кинулись по відра, та скільки не вичерпували, вода вже не спадала.

— От б’є! — в захопленні промовив хтось з копачів.

В цей час почувся сигнал горніста, і піонери повернулися до греблі.

Коли всі зібралися, Степан Юрійович розповів про порядок роботи:

— Комсомольці накидатимуть грунт у вагонетки, а піонери будуть розрівнювати і трамбувати землю. Комсомольська бригада буде також лаштувати і пересовувати рейки вузькоколійки на нові місця. Чи не буде заперечень проти такого порядку роботи?

— Степане Юрійовичу, дозвольте і піонерам хоч трішки покидати землі у вагонетки… — пролунав голос Панька.

— Добре, — погодився вожатий. — Завтра, коли робота вагонеток буде перевірена, і піонерів поставимо до цієї роботи.

Заграла труба, І загони стали на місця. Вгорі, де були вагонетки, задзвеніли лопати, полетіло груддя жовтої глини.

Внизу, на греблі, піонери з лопатами і трамбовками в руках чекали першого ґрунту.

— Готово! — крикнули з гори.

— Обережно! Геть з рейок! — крикнув майстер, і вагонетки на гальмах потихеньку стали з’їжджати вниз.

— Їдуть! — пролунав стоголосий вигук.

Далі майстер розгальмував, і маленький поїзд з шести вагонеток набрав швидкості і прийшов аж до протилежного краю греблі. Майстер відкрив клямки і легко перекинув спершу одну, а потім і всі вагонетки. Ґрунт висипався, і піонери взялися розгрібати його і трамбувати.

Трамбувальників було таки багатенько і тому, хоч комсомольці і не барилися з доставкою ґрунта, доводилось кожного разу чекати нової порції глини. Спочатку на це ніхто не звертав уваги, дуже вже було цікаво дивитися, як з'їжджають з гори вагонетки, як вони перекидаються, а особливо було цікаво підпихати їх, коли комсомольці тягли їх на гору.

Та через годину цікавість новини поволі зникла, і піонери почали вже нудитися. Микола довго і байдуже дивився на трамбувальників, мляво втоптуючи грунт босими ногами, а потім очі його раптом заблищали, і він бігом метнувся до Панька.

— Знаєш, що я надумав? — захлинаючись, заговорив він. — Давай, викопаємо ще одну криницю! А потім ще й ще! Щоб кожній ланці була своя криниця! Ходімо зараз шукати місця!

Панько дивився на Миколу чужими очима.

— Не хочеш? — здивувався Микола. — Без тебе обійдемось.

— А хто ж тут працюватиме? — стримуючи злість, що закипала, промовив Панько.

— Степан Юрійович не побачить, — вирішив переконати Панька Микола. — А працювати є кому і без нас. Дивись, скільки народу!

— Отакий ти піонер! — похитав головою Панько. — А я не для Степана Юрійовича, а для себе працюю.

В цю мить підійшла вагонетка з грунтом, і Панько кинувся розрівнювати глину, а коли закінчив роботу, Миколи вже не було біля нього.

"Степан Юрійович не побачить..." — перекривив він у думці Миколу.

Поїзди з грунтом ішли один за одним, і Панько, захоплений працею, забув про розмову з Миколою. Тільки через годину чи може через дві, озирнувшись випадково на балку, він побачив вдалині трьох хлопців, що копали яму. Було ясно, що це Микола, знайшовши собі товаришів, копає криницю і що місце для криниці вибрав він правильно, бо незабаром всі троє повискакували з ями і дивилися в неї, мабуть, спостерігаючи, як б’є вода.

Якийсь час Панько боровся з бажанням негайно піти до Степана Юрійовича і показати йому, як піонер Микола Кваша "працює" на будівництві піонерського ставка.

"А що ж робити з таким! — кипіло у нього в серці.— Бити! Тільки бити таких!" — вирішив він і не пішов до Степана Юрійовича.

Надвечір, коли робота на греблі закінчувалась, повернувся Микола. Радісно збуджений, він підбіг до Панька і, як завжди захлинаючись, заговорив:

— Ой, Панько! Ми викопали аж дві криниці! Вода так і б’є! Знаєш, що я надумав? Давай утворимо організацію "Шукачі води"! Ти розумієш? — він не помічав сердитого погляду Панька І продовжував сікти: — Розумієш, "Шукачі води"! Ми обійдемо не тільки нашу балку, а й туди далі, і будемо скрізь шукати воду. Понакопуємо криниць! Цікаво? Правда? Наша організація буде таємна! Згоден? "Шукачі води"!

І може тому, що Панька вабило і шукання води і копання криниць, він, вислухавши Миколу, сказав якомога спокійніше і якомога уїдливіше:

— А може, ти утвориш організацію дезертирів? І назвеш "Перші дезертири з піонерського ставка"? Га? — і, не стримавши обурення, вигукнув — Геть! Геть, бо вдарю!

Микола, як опечений, відстрибнув метрів на два від Панька, хотів щось сказати, але з переляку тільки перехопив повітря і сховався у натовпі.

Піонери посунули додому. Панько залишився на греблі, з любов’ю оглядаючи перший шар грунту, що, міцно втрамбований, невисокою, але помітною приступкою підвищувався на місці майбутньої греблі. В його уяві ця приступка зростала і зростала, перетворювалась на високий вал, що перегороджував балку. Панько нахилився і помацав утрамбовану глину.

Йдучи біля школи, він згадав про черв’яків і, зайшовши до куточка живої природи, віддав їх коропеняті.

— Щодня носитиму йому харчі,— вирішив він, любуючись, як короп пожадливо ковтав гостинець.

ЛАНЬКО ПОЧУВАЄ СЕБЕ ХАЗЯЇНОМ

Коли Панько прийшов додому, мати вже повернулася з роботи.

— Ну, як у вас діла? — поважно промовив Панько, розраховуючи на те, що мати відразу ж спитає його про справи на будівництві ставка.

Але мати не вгадала його потаємної думки і почала розповідати про "Принцесу", про "Красуню", про телят, про пашу. Тільки коли вона сказала, що колодязь на пастівнику ще не викопаний і доводиться далеко ганяти телят до води, Панько її перебив:

— Далеко вода! — сказав він здивовано. — А ми сьогодні викопали аж дві криниці,— і після цього вже не дав матері вимовити й слова, розповідаючи про греблю, про криниці, про вузькоколійку. Він розповідав, перестрибуючи з одного питання на інше, намагаючись сказати про все разом, і мати, слухаючи, лагідно кивала головою йому у відповідь.

— Ти ж стомився, бідолашний, — сказала вона.

— Аж ніяк! І спати не хочеться!

Та після вечері він тільки ліг і враз заснув, як убитий.

Панько прокинувся разом з матір’ю на світанку. Радісне чекання роботи на вагонетках прогнало ранкову сонливість, і хлопчик вийшов з хати разом з матір’ю. Так само, як і вчора, голосно співали солов’ї, повітря було прозоре і чисте.

Хоч до семи годин було ще далеко, але Панько не міг усидіти дома. Йому все чомусь здавалось, що сьогодні свято, хоч календар доводив, що сьогодні була звичайна середа! І тільки коли він згадував, що незабаром його загін почне возити вагонетками грунт на греблю, тоді розумів, чому в нього такий піднесений настрій.

Панько прийшов на греблю. Він оглянув залізницю, помацав холодну сталь на вагонетках, змокрілу від ранкової роси, обдивився криниці. Вода в них була прозора, аж виднілося, як виграє струм на дні.

В криниці свого загону Панько побачив велику жабу, що, витягши криві ноги, притулилася головою до берега:

— От чортяка! — вилаявся хлопчик і викинув її з криниці. Потім уважно придивився, чи немає в ній більше жаб, і повернувся знову до греблі.

Ще вчора говорили про договір на содзмагання. Договір підписати не штука, але як добитися того, щоб зробити більше, ніж загін номер два? Там хлопці старші. Значить, вони можуть більше накидати, ніж піонери з третього загону. Головне — накидати грунт у вагонетки. Від цього залежить усе.

"Ага, — зрадів Панько, спіймавши щасливу думку. — Треба вибрати сильніших хлопців і поставити їх на вагонетки, а решта хлопців та дівчата нехай рівняють і трамбують ґрунт".

Він перебрав у пам’яті, хто з хлопців дужчий, і так замислився, що й не побачив, як до греблі під’їхав на Білокопитому Володимир Семенович.

— Доброго ранку! — привітався секретар партійної організації.

— Здрастуйте, — схопився на ноги Панько.

— Що так рано?

Панько не знав, що відповісти. Висловити все, що було в нього на серці, що хвилювало його і примусило на світанку йти до балки — це було надто складно. Він мовчки дивився в вічі агрономові.

— Що ти тут робиш? — лагідно промовив Володимир Семенович.

— Думаю, — відповів Панько.

— Про що ж ти думаєш? — усміхнувся Володимир Семенович.

— Про роботу, — Панько зітхнув.

— Ну, і що ж ти надумав?

Панько сказав про те, як він запропонує розставити піонерів.

— Добре, це дуже добре, — похвалив його Володимир Семенович.

Раптом у Панька блиснула нова думка — виходити на роботу не о сьомій, а о четвертій ранку. Він уже був розкрив рот, щоб сказати про це секретарю парторганізації, але втримався. Адже спочатку треба поговорити про це з піонерами. Може, вони ще й не згодяться...

Володимир Семенович розпитав про вчорашню роботу, потім оглянув з Паньком криниці, покуштував, яка в них вода і, пообіцявши приїхати пізніше, вирушив на поля.

Сонце вже зійшло. Панько повернувся на греблю і сів, підставивши обличчя під гарячі промені сонця. Кілька хвилин він сидів нерухомо, відчуваючи невимовну насолоду від тепла.

— А Панько вже тут! — несподівано пролунав ззаду голос Аргуні.

Він озирнувся. Аргунь усміхалася, і її кирпочка, здавалось, теж усміхалась. Разом з нею підходили до греблі Гриць, Петро, майстер, Степан Юрійович, Аркадій Іванович, керівники загонів, комсомольці.

Рання пташка, — задоволено промовив Степан Юрійович на Панькове привітання. — Молодчина!

— Панас Чоломбитько, — сказав Аркадій Іванович, — прийшов перший на роботу і за це дістав високу нагороду: він зустрів сонце! А що є кращого, як та хвилина, коли сходить сонце? Правда, товаришу Чоломбитько?

— Правда, — засоромився "товариш" Чоломбитько.

Степан Юрійович запропонував виділяти щодня в кожному загоні чергову ланку, бо на будівництві трапляється багато непередбаченої роботи: треба піти до кузні, щось принести для вузькоколійки, допомогти куховарці, яку з сьогоднішнього дня надсилатиме сюди правління колгоспу, наносити води з криниці, щоб копачі не бігали щоразу за двісті-триста метрів напитися, записати, що робив той чи інший загін.

Всі присутні погодились з Степаном Юрійовичем і призначили на сьогодні чергувати першу ланку першого загону. Потім було оголошено завдання третьому і четвертому загонам: укласти дев’яносто вагонеток грунту.

— Вчора за півдня комсомольці дали п’ятдесят чотири вагонетки, але сьогодні працюють піонери, і завдання зменшується, — пояснив старший піонервожатий.

Панько спочатку не збирався говорити про те, як він хоче розставити копачів, але передумав. Адже, коли і інші загони більше привезуть грунту, то швидше закінчена буде і вся гребля.

— Ми як постараємось, то вивеземо і по п’ятдесят чотири вагонетки, — сказав він. — Ми…

— Як постараєтесь, тоді й хвалитимитесь, — глузливо промовив Гриць і глянув на Панька зверху вниз.

Панько почервонів і замовк.

— Кажи, Чоломбитько, кажи, як ти думаєш перевиконати завдання, — підтримав його Степан Юрійович.

— Ми поставимо накидати грунт у вагонетки найдужчих хлопців з наших загонів, а дівчата та хто слабіший трамбуватимуть землю, — сказав Панько і зиркнув на "задаваку".

— Голова! — схвально промовив Аркадій Іванович. — От що значить зустрінути сонце на роботі!

— Голова! — в тон йому промовив, усміхнувшись, майстер вузькоколійки.

Коли скінчилася нарада, Панько сказав Аргуні:

— Знаєш, що я надумав? Давай завтра вийдемо нашим загоном о четвертій ранку. Скільки тоді зробить наш загін!

Але Аргунь не погодилась. О четвертій — дуже рано. А що, коли частина піонерів не вийде? Це ж може зірвати роботу всього загону? Правда?

— А ми скажемо: завтра наш загін збирається на ставку зустрічати сонце! Розумієш, зустрічати сонце! Хто ж відмовиться?

Дівчинка мрійно кивнула та все ж не погодилась:

— Треба поговорити на раді загону. Як ти думаєш?

Раніше Аргунь ніколи не питалася, що думає Панько. Вона просто наказувала йому. Він наморщив лоба, надув губи, щоб зробити вигляд, ніби він думає, і сказав поважно:

— Так-то так. Треба порадитись…

Та через мить від його поважності не лишилося й сліду. Він побачив, що комсомольці везуть дерево, і кинувся був до підвід, але враз круто повернув назад і сховався в натовпі. Попереду возів з лісом їхав на лінійці Корній Корнійович. Після того як Панько необережно передав слова колгоспника з "Зорі" про те, що Корній Корнійович "ляпає вухами", хлопець боявся показуватися голові колгоспу на очі...

Поки комсомольці вивантажували дошки, обаполи, кругляк, Корній Корнійович заклопотано оглянув середину греблі, де Аркадій Іванович з Грицем щось виміряли і забивали нові кілочки, а четверо комсомольців з лопатами в руках стояли, чекаючи, коли будуть закінчені виміри. Незабаром вони почали розкопувати грунт, що вчора з таким трудом і так старанно утрамбовували піонери. Панько витріщив очі.

— Що ви робите?! Навіщо? — крикнув у розпачі голова ради, загону номер п’ять. — Степане Юрійовичу! Вони греблю розкопують!

— Не турбуйся, — заспокоїв піонера вожатий. — Грунт розривають для труби. З ставка ж інколи доведеться спускат и воду, от для цього і зробимо трубу, або як її називають "монаха". Хіба забув, як було в проекті? І рибу легше буде ловити Восени спустимо воду з ставка і виловимо коропів. А інакше як же ти виловиш рибу? Ставок же буде великий!

Тимчасом прийшла ще одна підвода і привезла палатку, її швидко нап’яли комсомольці і на вході прибили дощечку з написом:

ШТАБ БУДІВНИЦТВА ШКІЛЬНОГО СТАВКА

Почали підходити піонери, і балка наповнювалась галасом, сміхом. Рівно о сьомій, коли всі вже зібралися, дружина вишикувалась. Голови рад загонів здавали рапорти, і Панько радів, піонери всі, як один, з’явилися на роботу.

Кожен загін покрокував на своє місце до греблі. Задзвеніли лопати, з гуркотом падала земля у вагонетки, дзвеніли сокири, шкварчали пилки, і, покриваючи шум будівництва, лунав дзвінкий сміх і галас піонерів, що розсипалися по всій греблі.

— Оце справді робота дзвенить, — усміхнувся агроном до голови колгоспу.

— А дерево ж яке! — думаючи про своє, відповів Корній Корнійович. — Для корівника держав! Ех, ну, нехай! — і махнувши рукою, пішов до своєї лінійки.

Панько, який працював, ховаючись від погляду голови колгоспу, тільки тепер, коли Корній Корнійович поїхав, полегшено зітхнув і відчув справжню насолоду від роботи. Він розправився на весь свій зріст і кидав, кидав землю.

Піонери працювали з захопленням, і хоч після перерви на сніданок ентузіазм трохи був спав, але бажання не відстати від комсомольців надавало наснаги. По обіді працювати здалося спочатку ще важче, та потім, коли хлопці розім’ялись, справа пішла краще. Правда, десь зник Микола Кваша, мабуть, знову пішов "шукати воду", але навіть це не зіпсувало Панькові настрою. Надто багато було радості, коли по закінченні робочого дня виявилося, що обидва загони — і номер три і номер чотири — виконали денне завдання і не відстали від комсомольців.

ПАНЬКО-ВИНАХІДНИК

Минув тиждень в напруженій праці. Випало, нарешті, чергування на будівництві Паньковій ланці. До обіду ланка зробила сонячний годинник і поставила цифри до XII. Панько збирався докінчити циферблат після обіду, коли його викликав до штабу Степан Юрійович.

— Ага, Чоломбитько, — сказав старший піонервожатий, коли Панько ввійшов до палатки, — Я довіряю тобі налагодити облік роботи в загоні.

Панько не зовсім розумів, що таке облік, але оскільки Степан Юрійович сказав, що довіряє йому, хлопець на знак згоди кивнув головою,

— Ти зараз складеш список загону, а в кінці дня проставиш хто був, а хто не був на роботі.

Панько сів до столу, де вже писали списки піонери з. інших загонів. Він старанно вивів перше прізвище — "Артюшенко Іван" і також старанно друге — "Буряк Сергій", Потім, розміркувавши, що в спискові головне не краса, а зміст, швидко докінчив його. Останні прізвища були написані так-сяк, а в його власному прізвищі літери стирчали яка куди.

"Нічого", — подумав Панько і подав список Степану Юрійовичу, що ввійшов до палатки.

Старший піонервожатий взяв список і скривився.

— Зате правильно, — вгадуючи, чому скривився вчитель, поспішив виправдатися хлопець.

— Значить, ти й сам бачиш, що погано написав? — усміхнувся Степан Юрійович і допитливо подивився Панькові у вічі. Ніхто з педагогів не міг так точно вгадати думку учня, як Степан Юрійович, і Панько, кілька разів переконавшися в цьому, навіть не пробував говорити йому неправду.

Тепер, відчуваючи на собі допитливий погляд старшого піонервожатого, Панько намагався відгадати, яке стягнення накладе на нього Степан Юрійович. "Примусить переписати", — вирішив Панько і промовив:

— Завтра я перепишу краще. І завтра ж треба переписувати цей список?

— І завтра… — продовжуючи усміхатися, сказав вчитель.

"Чому він усміхається? Не інакше, накаже-таки переписати список зараз", — подумав Панько і сумно зітхнув.

— Ні,— засміявся вчитель, — зараз я тебе не заставлятиму переписувати.

Панько оторопів, почувши, що вчитель висловив уголос його потаємну думку, і навіть роззявив рот, здивовано дивлячись на Степана Юрійовича. А секрет "бачити учня наскрізь" був дуже простий: Степан Юрійович намагався уявити, що він відчував би, що подумав би чи зробив, будучи сам на місці учня. І він майже ніколи не помилявся в своїх припущеннях.

— Але завтра ти вже постараєшся… — додав вожатий.

— Постараюсь, постараюсь! — з готовністю повторив Панько і, щоб покінчити з неприємною розмовою, повідомив:

— Степане Юрійовичу, а Кваші знову немає. Зранку був, а тепер немає.

— Де ж він? — стурбувався старший вожатий.

— Хлопці бачили, що пішов у село.

— Може, захворів?

Панько знизав плечима.

— Зайди до нього додому. Довідайся, що з ним, — наказав учитель.

— Добре, — промовив Панько і пішов на греблю позначити в списку, хто не вийшов сьогодні на роботу. Виявилося, що, крім Миколи, пішли вдень ще й Семен Бережний, І Костя Чаговець, і Катя Пісоцька, та зовсім не виходили сьогодні на роботу двоє. Аж семи піонерів немає з загону номер три.

Панько затривожився. Чому їх немає? Він підійшов до дівчинки, що складала списки загону номер чотири. Тут було відсутніх ще більше — дванадцять хлопчиків і дівчаток не вийшли на роботу. В загоні номер два не дораховувались восьми.

Раптом Панько з усією гостротою відчув, що його улюблена, його вимріяна справа під загрозою. Тануть загони будівників. Багато піонерів уже не виходить на роботу. А що, коли всі перестануть ходити? А що, коли за піонерами і комсомольці кинуть будівництво? І не буде на цій балці чудового ставка з коропами, з лататтям, з розлогими вербами на берегах, з чудовою гучною назвою "Піонерський", і лишиться тільки низенька загата з глини замість греблі як пам’ять про невимовну ганьбу.

"Микола першим утік з роботи і потяг за собою інших. Він перший почав ламати те, що будували піонери!"

В що мить Панько так ненавидів Миколу, що коли б той нагодився зараз, побив би його.

"Еге ж, захворів! — промовив він сам до себе, повторюючи слова Степана Юрійовича. — Захворів! Дезертир" ось хто він!"

Ні, Панько не піде до нього. Нехай голова загону з вожатим приведуть його на раду загону, на суд, щоб усі побачили, хто такий Кваша, щоб усі крикнули йому у вічі: "Дезертир!"

Другого дня настрій значно підупав не лише в Панька, а й у Аргуні, і в Петра, і в Грицька. Та й Степан Юрійович і Аркадій Іванович лише удавали, що нічого не сталося, справді ж були стурбовані. Адже піонерські загони зовсім поріділи. З загону номер три прийшло тільки двадцятеро з сорока піонерів, з загону номер два — ще менше. Кожен загін не долічувався принаймні половини. І хоч тепер на греблі було вільніше, бо ніхто нікому не заважав, робота йшла в’яло.

— Мабуть, ми не збудуємо ставка… — зітхнув один з піонерів-малюків. — Всім уже обридло працювати.

— Обридло? А вчитися в школі теж обридає, а вчаться ж! Бо треба! — заперечив Панько, із злістю б’ючи лопатою в тверду жовту глину. — От як викличемо дезертирів на раду дружини, то буде їм!

Панько з новою силою копав землю, а з думки не виходив Микола. Це йому першому обридло працювати на греблі. Він перший почав балачки: "Нецікаво та нецікаво…" Дезертир!

Степан Юрійович, Аркадій Іванович і Михайлушка, які спочатку стурбовано оглядали роботи на греблі (Панько помітив їхню стурбованість), пішли аж на протилежний край балки і довго ходили там, енергійно розмахуючи руками і раз у раз раптом спиняючись. Повернулися вони до греблі ще дужче заклопотаними.

Під час обідньої перерви Степан Юрійович підійшов до Панька і спитав:

— Ну, що ж, ти ходив до Кваші?

— Я сьогодні піду, — зразу ж почав з виправдування Панько.

Степан Юрійович проти своєї звички не посміхнувся, а розсердився:

— Я тебе питаю не про сьогодні, а про вчора. Недостой-но хлопця крутити з відповіддю, треба мати мужність відповідати прямо.

— Не ходив, — почервонів Панько.

— Чому?

— Він мені тепер не товариш. Нехай піде до нього рада загону та приведе його як дезертира.

Степан Юрійович, нарешті, усміхнувся.

— Я поділяю твої почуття, — сказав він, і хоч Панько не зовсім зрозумів, що означають слова "поділяю почуття", але відчув, що Степан Юрійович з ним у якійсь мірі згоден. — Та не завжди треба піддаватися своєму настрою. А нам зараз конче необхідно з’ясувати причину, чому Кваша пішов з будівництва. Адже тільки знайшовши причину, хвороби, можна лікувати її.

— Ви думаєте, він хворий? — саркастично засміявся Панько, надто прямолінійно зрозумівши слова старшого піонервожатого.

Степан Юрійович зітхнув:

— Словом, Чоломбитько, сьогодні піди до Кваші і довідайся, чому він не ходить на роботу.

Панько кивнув головою:

— А списки писати?

— Звичайно, — байдуже кинув вчитель і попрямував до Аркадія Івановича та Михайлушки, що, розмахуючи руками, про щось сперечалися оддалік від греблі.

Панько пішов до палатки і сів до столу. Як і вчора, він старанно написав перші два прізвища, потім сяк-так вивів третє, а на четвертому замислився: "Прізвища пишу, а самих людей — немає". І так йому раптом стало нудно писати, що він навіть ручку, поклав.

"Воловиченко Катерина, — прочитав він чергове прізвище і, щоб якось відтягти писання, перелічив літери в прізвищі і ймення.— Дев’ятнадцять літер! Згоріло б тобі! Не могли вигадати коротшого прізвища!" — подумав він з неприязню.

Раптом він почув на греблі галас:

— Хом’як! Хом’як!

Панька як вітром змело. Він вибіг з палатки і побачив натовп на косогорі, де накидали землю у вагонетки, Піонери, залишивши трамбовки і лопати, бігли до вагонеток,

— Не вбивайте! Не вбивайте його! — закричав Панько, підбігаючи до натовпу. Розштовхуючи хлопців, він протиснувся крізь гущу і побачив хом’яка, якого придавив до землі лопатою Петро.

Звірок шкірив жовті зуби і намагався вирватися, але Петро міцно давив його до землі.

— У клітку його! — сказав Панько. — Я зараз побіжу до школи і принесу клітку.

— А я його отак триматиму дві години? — засміявся. Петро.

— Ми його поки що вкинемо в цеберку і накриємо дошкою, — подала думку Аргунь.

— У цеберку його! Правильно! — загули піонери, а Аргунь метнулась до кухні і принесла цеберку та обрубок дошки.

— Ну, бери ж його! Чого ж ти стоїш? — усміхнувся Петро до Панька.

— А як він укусить? — несміливо промовив той. — Може б, спочатку прив’язати його за ногу ниткою?..

Почали шукати нитки, але нитки ні в кого не було. Петро

вже сердився: або беріть хом’яка, або він його вб’є. Що ж, ми прийшли сюди ставок копати чи хом’яків ловити?..

— Як би рукавиця була… — промовив хтось з піонерів.

— О! В коваля є рукавиці! — зрадів Панько. — Я зараз принесу! — і прожогом кинувся до похідного горна, що стояло за палаткою. Та коваль, зацікавившись галасом, уже сам ішов назустріч.

— Там хом’яка спіймали, — сказав Панько. — Я візьму у вас рукавицю, щоб укинути його в цеберку. Можна взяти рукавицю?

— Бери, — погодився коваль і підійшов до натовпу.

Піонери один поперед одного розповідали йому, яким способом надумали вони вкинути хом’яка в цеберку, щоб таким чином доставити його до школи, в куточок живої природи.

— То чому ж ви його не берете? — спитав коваль. — Ех, ви, герої! — і, нахилившись, він схопив хом’яка голою рукою за в’язи, потім, не

поспішаючи, взяв дошку і, вкинувши звірка у відро, міцно закрив його там.

Від несподіванки піонери спочатку тільки охнули, потім хвилину мовчали, з неприхованою пошаною дивлячись на коваля і, нарешті, знявся звичайний в таких випадках галас, в якому можна було ясно розібрати, що кожен з них зробив би те саме, якби…

Коли Панько прийшов з рукавицею, його зустріли реготом, а коваль узяв у нього рукавицю і дав йому цеберку з хом’яком.

— Як же ви його взяли? — здивувався хлопчик.

— А отак, — засміявся коваль і, легенько потиснувши Панька за носа, пішов до свого горна.

Але Панько не образився. Він схопив цеберку і поніс її до палатки. Треба було б зараз бігти до школи по клітку та ні в кого було спитати дозволу: Степан Юрійович, коли ловили хом’яка, був аж на протилежному краю балки. Він тепер поспішав до палатки, очевидно, стурбований метушнею і припиненням роботи на греблі. Панько сів до столу і взяв був ручку, але хом’як торохтів у цеберці, і писати аж ніяк не хотілося.

Хлопець хвилину покрутився за столом і, не витерпівши, побіг назустріч Степану Юрійовичу, що вже підходив до греблі.

Раптом біля вагонеток знову знявся галас:

— Гніздо! Гніздо!

Панько метнувся до вагонеток. Там уже знову збирався натовп.

Всі тиснулися до укоса, з якого копали ґрунт, і Панько зміг побачити гніздо тільки тому, що він прийшов разом з Степаном Юрійовичем та Аркадієм Івановичем: всі розступились перед учителем.

Нора в укосі, з якої вискочив хом’як, розширялася в невелику печерку, і в ній лежало гніздо, в якому ворушилося шестеро маленьких хом’яченят.

— Цікаво, — сказав Степан Юрійович, — коли б спіймати хом’яка, ми могли б збагатити наш куточок живої природи.

— Хом’як уже є! — скрикнув Панько. — У цеберці торохтить! Степане Юрійовичу; я побіжу до школи по клітку!

— Ти тут потрібен, — сказав старший піонервожатий і виразно подивився на хлопця.

Панько зрозумів погляді, похнюпившись, попрямував від вагонеток, з заздрістю прислухаючись до вигуків піонерів біля гнізда з хом’яченятами. В палатці він, насамперед, обслідував цеберку з хом’яком і, переконавшись, що полонений живий, сів до столу.

Незабаром до палатки зайшов і Степан Юрійович з піонерами, що несли гніздо з хом’яченятами. Вчитель одразу ж поцікавився списком. Там стояло тільки чотири прізвища, і Степан Юрійович похмурнів.

— Степане Юрійовичу, а що, коли в цеберці не хом’ячиха, а хом’як? — промовив Панько, відчуваючи, як краска заливає йому обличчя. — Чи зможе він виховати своїх дітей?

Мабуть, так виховає, як ти написав список, — незадоволено промовив вожатий і наказав двом дівчаткам піти до школи і принести клітку. — А ти закінчуй своє доручення. Це піонерське доручення! — додав він і вийшов з палатки.

Панько мовчки почав писати.

За Воловиченко ішли короткі прізвища Вуж і Гунь. Хлопець швидко з ними справився і спинився перед Добродібровським. "Тобі б воно згоріло! — повторив він улюблений вираз діда Книша і перерахував літери: — шістнадцять!"

Він вивів "Д" і замислився, думаючи над тим, чому це прізвище таке довге.

"Еге, та воно ж складається з двох слів", — зрозумів він! От і їхня сільрада складається з двох слів — Добро-Петрівська, інколи навіть пишуть скорочено: "Д.-Петрівська".

— Стій! — раптом сказав він сам до себе і після "Д" поставив риску, — а далі дописав "Дібровський". Замість імені він теж поставив лише першу літеру.

Тепер складання списку набрало інтересу. Панько швидко писав короткі прізвища, а коли доходив до складних, то виявляв, з яких слів вони складаються, і скорочував їх. Цікаво було розбирати зміст слів. От раніше він сприймав прізвище Нездійминога як слово без усякого змісту, а тепер воно стало йому зрозумілим: "не здійми нога". Скорочено можна написати так: "Н.-З.-Нога". Він так захопився скороченнями, що й не помітив, як робота підійшла до кінця. Залишалося тільки його власне прізвище — Чоломбитько. Тут Панько вирішив поставити рекорд у скороченнях і написав лише дві літери — "Ч.-Б.".

— Все! — промовив він задоволено і, переможно оглянувши інших піонерів, які перевіряли свої списки, підійшов до хом’яченят, що лежали, щільно збившись до купи. Полюбувавшись на них, Панько хотів вийти з палатки, щоб подивитися, як іде робота на греблі, коли ввійшов Степан Юрійович. Він іронічно глянув на Панька, але той відповів йому сміливим поглядом і з виглядом переможця показав на стіл:

— Готово!

— Так швидко? — здивований вожатий взяв список, проглянув його і хвилину мовчав. Панько зрозумів, що його винахід не схвалюється і ніяково опустив очі.— Що ж означає в тебе "Ч.-Б."? — спитав, нарешті, Степан Юрійович. —

— Це моє прізвище, — промовив Панько, але голосом зовсім не переможця. — Воно складається з двох слів: чолом і битько. Я скоротив.

Піонери обступили Степана Юрійовича, заглядаючи в список. Хлопець з першого загону чмихнув:

— А я прочивав би це скорочення не Чоломбитько, а Чабак. Панько Чабак! Ги-ги-ги… — зареготав він.

Всі засміялися.

— Ти сам чабак! — розсердився Панько.

Піонери засміялись ще дужче.

— І зовсім не чабак, — вихопилася маленька піонерка з п’ятого загону. — Чебе означає — чорний бичок.

В палатці знявся регіт, і Панько тільки блимав очима, не знаючи, що відповісти. А піонери вигадували нові й нові значення літер "ч" і "б",

— Через балку!

— Чорна баба!

— Чому брешеш?

— Чудна бандура!

Нарешті, один з хлопців, захлинаючись від сміху, промовив:

— Ні, це означає чистий баран. Панько — чистий баран!

У Панька від образи виступили сльози на очах. Він готовий був кинутися на піонера з кулаками, але Степан Юрійович припинив глум:

— Годі! — сказав він до тих, що сміялися. Потім звернувся до Панька — Такий список подавати не можна. Що ж робити? — і він з щирою розгубленістю подивився на Панька.

— Переписати! — чистосердо промовив Панько. — Я його перепишу.

— А чи встигнеш? — спитав вожатий.

— Встигну! Я зараз сяду. Дайте мені список.

— Ну, добре, — погодився вчитель і віддав папери. — Не будемо заважати, — звернувся він до решти піонерів і вийшов з ними з палатки.

Панько ретельно взявся до роботи. Навіть, коли дівчатка принесли клітку для хом’яка, він не встав з-за столу, а тільки сказав, щоб лишили клітку в палатці, а самі йшли геть.

І дивна справа, коли він перестав шукати засобів, як позбутися свого завдання, робота пішла дуже легко. Слово писалося за словом, і не минуло й чверті години, як список був готовий.

Написавши останню літеру, Панько відчув ту насолоду, що завжди відчуваєш, коли скінчиш якусь справу, чесно виконавши свій обов’язок. Але це відчуття тривало лише хвилину. Щось важке ворушилося в

свідомості і псувало приємний настрій після закінчення праці. "Кваша, — нарешті спливло в думці,— Кваша і інші дезертири".

Він перечитав список, відзначаючи олівцем, хто з піонерів не вийшов сьогодні на роботу. А завтра не вийде ще більше. Він це знав, бо дехто з хлопців погано працював сьогодні, весь час позіхаючи та поглядаючи на сонце.

Ці думки вкрай засмутили Панька, і тільки прихід Степана Юрійовича трохи повернув йому гарний настрій — адже ж приємно відрапортувати старшому піонервожатому про відмінно виконане завдання.

— Ну, от і молодчина! — похвалив його вожатий. — А міг би зразу зробити. Зате тепер ти запам’ятаєш хороше прислів’я; ледачий двічі робить!

— А завтра я ще краще перепишу! — похвастався Панько.

— Завтра не треба переписувати.

— Як? Чому? — злякався Панько. — Хіба завтра не будемо працювати? А як же ставок?

— Працювати будемо. А переписувати треба було лише один раз, а потім щодня тільки відзначати проти кожного прізвища — хто прийшов, а хто ні. Коли б зразу переписав як слід, то ні вчора, ні сьогодні не треба було б трудитися…

— От я дурний… — щиро промовив Панько.

— Ну, що ж, на помилках ми вчимося, — засміявся Степан Юрійович і додав: — Гляди ж, Панько, сьогодні обов’язково зайди до Кваші, довідайся, чому він не ходить на греблю.

"ЕХ ТИ, КВАША!"

Назбиравши заздалегідь черв’яків для коропеняти, Панько подався до школи. Навколо половіли, красувалися жита, а туди, далі від балки, зеленіли плантації буряків, і зовсім на обрії зеленою стіною підіймалися зарості лісосмуги. Спека вже почала спадати, але земля була ще гаряча. Панько з насолодою ступав босими ногами по пухкому пороху на шляху; Приємно йти по зеленій прохолодній траві, але не менш приємно йти й по гарячому пилові. Коли трохи заплющити очі, здається, що нога поринає в теплий, ніжний пух.

Панько любив ходити сам. Так хороше мріється тоді. Лісосмуга в думках виростає у величезний ліс, балка наливається водою, маленьке коропеня, яке живе в акваріумі, перетворюється на такого коропа, що не вміщається в скляному ящику…

Та сьогодні Панькові заважає мріяти Микола Кваша. Втік Микола! А може, Миколині батьки дали йому якусь роботу дома? Цілком можливо… Та все ж на серці в Панька неспокійно. Щось багато піонерів останнім часом стали працювати якось байдуже. Замість трамбувати землю, стоять, оглядаються на всі боки, а як бува перекинеться вагонетка, то всі біжать подивитися і стоять там, аж поки не гукне вожатий.

Ні, коли б у Миколи була поважна причина, він спитав би дозволу піти. А раз пішов самовільно, значить, не хоче працювати на ставку. А вчора Костя Чаговець і Семен Бережний не прийшли на роботу, сказали, що батьки залишили їх дома, а насправді батьки нічого їм і не казали. Просто хлопцям обридла одноманітна робота на греблі.

Панько прискорив крок і незабаром був уже в селі. Не заходячи додому, він попрямував до школи.

"Ну, зараз подивимося на наших хом’яченят! Як вони там?" — відігнав неприємні думки Панько і постукав до сторожихи.

Він взяв ключ і пішов до піонерської кімнати. Там біля самих дверей, уткнувшись носом у щілину між дверима і одвірками, сидів рябий сторожишин кіт.

— А ти чого тут? Га? Чого тобі тут треба? — суворо запитав Панько.

Кіт незадоволено відійшов трохи від дверей і спинився, дивлячись на Панька спокійно-презирливими очима.

— У, котяра! — тупнув на нього хлопець, але кіт лише відвернувся, не змінюючи свого презирливого вигляду.

Панько відімкнув двері і встиг побачити, як хом’ячиха, що лежала біля своїх малят, раптом схопилася з місця і забилася в куток клітки.

— А, боїшся? — лагідно промовив Панько. — А я тобі трави приніс. Їж! — Він поклав у клітку траву і кілька хвилин сидів, роздивляючись на хом’яченят, що підіймали голови, ворушилися і тихенько повискували, шукаючи матір. — А що ж ми з ними будемо робити, як вони повиростають? — спитав сам себе Панько і, посидівши ще з хвилину, встав і підійшов до акваріуму.

— А оце ось — тобі. На! — і висипав у акваріум черв’яків. — Їж! Поправляйся!

Коропеня ковтало черв’яків, а Панько замріяно дивився на нього і приказував:

— Їж, їж, рости… На той рік у ставку плаватимеш!

Хлопець оглянув опудало зінського щеняти, що стояло в другому кутку кімнати, і знову підійшов до хом’яка. Він спробував подражнити його, ширяючи в клітку паличкою, але звірок не кидався на паличку, а тільки шкірив зуби, поблискуючи маленькими очима.

— Ну, добре, сиди… — поблажливо кинув Панько і подумав: "А що ж ми все-таки робитимемо з хом’яченятами? Навіщо нам стільки хом’яків? А як вони на той рік ще наплодять?"

"Повбивати та познімати хутро?" — подумав Панько, але вбивати було шкода.

Нарешті він знайшов вихід: "Роздамо по інших школах. Подаруємо піонерам для куточків живої природи. Правильно!"

Він уявив, з якою подякою прийматимуть подарунок піонери з "Зорі" і з іншого сусіднього села. Кількох хом’яченят можна буде і в райцентр передати. Може, і Панька виберуть у ту делегацію, що поїде в райцентр? Звичайно, виберуть! Він там скаже: "Ми вам передаємо живого хом’яка, щоб ви, піонери, майбутні майстри високих урожаїв (йому дуже подобався вираз "майстри високих урожаїв", його завжди вживав товариш Берест, а Панькові все якось не доводилось вставити цей вираз в свою промову), щоб ви вивчали цього шкідника для того, щоб уміти з ним боротися". Або ні, він не так скаже: "Щоб боротися з ворогом, треба знати його. Ось хом’як. Він на вигляд не страшний, а знаєте, скільки зерна він з’їдає за рік із своїми хом’яченятами?.." Панько не знав, скільки кілограмів хліба з’їдає хом’як з своїм приплодом, але він довідається про це в Степана Юрійовича або в товариша Береста. "Мабуть, багато їсть… — подумав він, — треба завтра ж про це спитати".

Вирішивши долю хом’яченят, Панько, нарешті, звернув увагу, що від нових мешканців у піонерській кімнаті значно погіршало повітря. Він відчинив кватирку, ще раз оглянув кімнату хазяйським оком і вийшов.

— А ти сидиш? — побачив він кота. — Гляди мені! — і посварившись на нього пальцем, замкнув двері.

Микола сидів біля хати і стругав дощечку. Побачивши Панька, він кинувся до нього і, захлинаючись, став розповідати, що робить млинок.

— Ти розумієш, це не для іграшок, Млинок буде великий, такий, що крутитиме точило. Це зовсім просто. До точила, до ручки я прироблю шків і потім надіну ремінь або просто вірьовку на вал вітряка і на шків точила. От і все! Завтра буде готово!

Іншим разом Панько теж захопився б млинком і допоміг би Миколі майструвати, але тепер він тільки похмуро спитав:

— Що ж ти гостритимеш на точилі?

Як що? Ножі, сокири…

— Скільки ж у вас ножів та сокир?

— Скільки! Три ножі і одна сокира.

Панько уїдливо засміявся:

— Ну, за годину наточиш, а потім?

— А потім… — сказав Микола і задумався. — А потім, — з новим запалом заговорив він, — я зроблю Динамомашину, і в нас дома буде електрика. Справді! Я зроблю динамомашину!

У Панька заворушилась заздрість. Йому теж хотілося зробити динамомашину. Але він тільки похитав головою:

— Динамомашину! Та ти ж її і не бачив ніколи.

— Як не бачив? Бачив! А взимку, коли ми їздили на екскурсію до Палацу піонерів у Харків? І ти ж бачив. її зробили юні техніки. І я зроблю! От побачиш, за тиждень зроблю!

Панько зрозумів, що Микола І не думав повертатися на ставок. Це його розсердило, і динамомашина враз втратила для нього цікавість.

— А чого ти втік з греблі? — спитав він Миколу.

— Я не втік, а просто пішов. Обридло…

— Ти ж голосував за ставок. Ти ж тоді на зборах казав, щоб ставок назвати піонерським!

— Ну, що ж, що голосував. Тоді голосував, було цікаво, а тепер нецікаво… Що ж то за робота! Кидай глину та й кидай… Хоч би толк був, а то два тижні працюємо, а греблі і від землі ще не видно…

— Отак ти і млинок, і динамомашину зробиш… — уїдливо промовив Панько. — Завтра ж тобі обридне… А за те, що зриваєш нам роботу, ми тебе на раду дружини викличемо!

— Хо-хо! Я зриваю роботу! Без мене не обійдуться! Та хіба та не бачиш, що там половина народу зайва? Місця ж на греблі мало, всі збилися в купу і товчуться, тільки один одному заважає. Ти думаєш, Костя Чаговець учора чого пішов додому? Батько сказав? Ні, йому теж обридло. Скоро всі розбіжаться!

— Розбіжаться? — розсердився Панько. — Не розбіжаться. Не всі такі кваші, як ти!

— А ти чого дражнишся? — раптом скипів Микола.

— А що, хіба не кваша? Ну, так дезертир!

— А ти… а ти дурень!

— Я дурену? Я тобі зараз покажу, який я дурень, — вигукнув Панько і пригнувся, щоб кинутися на Миколу з кулаками, але в цей час з хати пролунав голос Миколиної матері:

— Миколо! Ти дав курчатам їсти?

Панько від несподіванки застиг на місці.

— Зараз дам! — гукнув Микола і, показавши Панькові язика, крутнувся І зник у хаті.

Панько важко перевів дух, хвилину постояв, потім плюнув і пішов з двору.

По дорозі він трохи заспокоївся: завтра він розповість про все Степанові Юрійовичу. Нехай викличуть Миколу на раду дружини, виключать з піонерів…

Раптом він побачив під тином однієї хати таку свіжу і соковиту лободу, що не міг не спинитися, щоб не нарвати для хом’яка.

"Віднесу йому ще. Це ж по дорозі", — подумав він і підтюпцем побіг до школи.

— Тітко Параско, дайте ключа. Я хом’якові трави приніс, — звернувся він до сторожихи, що поралася в шкільному дворі.

— Ну, клопоту тобі,— засміялася та. — З таким характером тільки головою колгоспу працювати…

Панько взяв ключі, потихеньку підійшов до піонерської кімнати, щоб не злякати хом’яка і подивитися, як він поводиться, коли в кімнаті нікого немає. Він обережно вставив ключ, але повернути його тихо не вдалося.

Замок дзенькнув, і в ту ж мить щось заторохтіло за дверима, а через секунду брязнуло розбите скло. Панько здригнувся від несподіванки і швидко відчинив двері.

Серед кімнати лежала перекинута клітка, навколо неї розкидана трава, а хом’як, увесь якийсь настовбурчений, важко дихав, притиснувшись до стінки клітки. Від гнізда лишилася тільки безладна купа.

Панько глянув на вікно. Шибка була розбита.

— Кіт!

Так, це кіт наробив шелесту! А де ж хом’яченята? Панько паличкою розворушив рештки гнізда в клітці; з шести звірят залишилось тільки троє. Він зрозумів усе. Кіт витяг трьох хом’яченят і поїв їх.

Панько вибіг з кімнати і кинувся до сторожихи.

— Тітко Параско! — закричав він. — Кіт хом’яченят поїв!

— От же стерво отаке! — сплеснула руками сторожиха.

— І шибку у вікні розбив!

— Ох, і проклятущий же! Шибку розбив!? Де ж він? Я йому…

В цей час кіт, нічого не підозрюючи, вийшов з-за школи і, облизуючись, спокійно дивився на свою хазяйку.

— Ось він! — прошепотів Панько, побачивши кота.

— Я йому!.. Я його, чорта!..

Та кіт, видно, відчув небезпеку і так чкурнув на город, що тільки зашелестіла трава.

НЕСПОДІВАНИЙ ВИКЛИК

Всю дорогу додому Панько вигадував, як помститися Миколі і котові. Виключити б Миколу з піонерзагону, а на воротях у нього повісити напис: "Миколу Квашу виключили з піонерорганізації за дезертирство з греблі". Щоб усі знали!

А кота... А кота спіймати і дати такого прочухана, щоб пам’ятав до нових віників. Або ні, посадити кота в клітку і не давати йому їсти тиждень, а потім ще й відлупцювати... Потім він перерішив: бити голодного кота — це не зовсім гарно. Краще буде так — спочатку відлупцювати, а потім посадити в клітку.

Думки з кота перейшли знову на Миколу. А що, як він таки зробить вітряка і механізоване точило або динамомашину? Раптом йому здалося, що Микола на цей раз таки виконає те, що задумав. Панькові зашкребло на серці. Він уявив як Микола з байдужим виглядом, так, ніби зробити динамомашину було для нього дрібницею, показуватиме її хлопцям і казатиме:

— Пхе, гребля... Динамомашина, оце так!.. В хаті — електрика! А можу і в хлів провести... От побачите, завтра проведу електрику в хлів... І біля воріт лампочку поставлю...

Несподівано Панька різонув спогад, що кватирку піонерській кімнаті відкрив він сам. Значить, він сам винний в тому, що кіт поїв хом’яченят... І в тому, що кіт розбив шибку, теж винний він, Панько...

Це вкрай засмутило його, і він прийшов додому хмара, хмарою. Мати не звернула уваги на сумний вигляд сина І взялась готувати йому

вечерю. Спочатку Панько не помічав вечері, але коли мати стала товкти часник, він потяг носом і враз повеселів:

— О, пампушки з часником!

— Пампушечки, пампушечки, — лагідно промовила мати. — Мий живенько руки та сідай.

Панька не треба було просити вдруге, — за хвилину він уже сидів біля столу.

Після пампушок мстиві думки проти Миколи і кота трохи вгамувалися.

— Мамо, — сказав Панько, — а якщо у колгоспі хтось погано працює, то що йому за те?

— Менше на трудодні одержить.

Це Панька не влаштовувало, бо Микола на трудодні не одержує. Панько помовчав.

— Мамо, — сказав він знову через хвилину. — А як для нього трудодні не мають значення?

— Для кого? — не зрозуміла мати, яка вже забула про попереднє запитання сина.

— Та для того ж колгоспника, що погано працює.

— А-а… Ну, що ж, знімуть з роботи, коли він на штатній посаді.

Це теж не підходило до Кваші. Панько ще помовчав, думаючи.

— А як для нього і це не має значення?

— Для кого? — спитала мати, зайнята своїми думками.

— Та я ж про кого питаю? — розсердився Панько. — Про того колгоспника.

— Про якого? — повернулася до нього мати.

— От про якого, про якого! Про того, що не хоче працювати.

— А-а… На правління викличуть…

— А як він все одно не буде працювати?

— Виженуть з колгоспу. Що ж з ним робити? Нам ледарів не треба.

Це було якраз саме те, що потрібно було Панькові. Правильно! Миколу треба вигнати з піонерорганізації.

В двері хтось постукав.

— Заходьте, — обізвалася мати.

Ввійшов Гриць і, привітавшись, сказав до Панька:

— Щоб через чверть години був у школі!

— Чого? — стурбувався хлопець.

— Треба, — коротко кинув Гриць і вийшов з хати.

"За шибку і за хом’яченят!"— подумав Панько і кинувся навздогін за Грицем.

— Грицьку! — гукнув він. — Навіщо мене викликають?

Та той тільки махнув рукою і, нічого не відповівши, зник за воротьми.

Мати стурбувалася негайним запрошенням Панька до школи та ще в такий незвичайний час.

— Чого ж тебе викликають? — спитала вона сина. Панько почервонів, згадавши розбиту шибку, і невпевнено промовив:

— Та, мабуть… як… члена комісії…

Мати недовірливо подивилася на хлопця, і той зовсім зніяковів.

— Якої комісії?

— Та якої? По ставку… — відповів Панько похмуро.

— Мабуть, уже чогось накоїв? Член комісії…— підозріло промовила мати. — Кажи, що таке?

Панько мовчав.

— Ти скажеш чи ні? — підступила мати на крок до хлопця. Панько стояв, упершись очима в долівку, і це переконало матір, що викликають його неспроста.

— Що сталося? — не на жарт переполошилася жінка.

— Та то не я, то кіт, — глухо промовив Панько.

— Який кіт? Що кіт? Кажи мені толком!

Панько змушений був розповісти все про розбиту шибку і про хом’яченят.

— От дурненький! — несподівано ласкавим голосом промовила мати, — Чого ж ти так турбуєшся? Розкажи усе по правді, і тобі нічого не буде. Хіба ж ти навмисне це зробив?

Панько враз засяяв. Справді, він же не навмисне. Розкаже все, як було. Степан Юрійович зрозуміє… Він схопив кашкета.

— Я побіжу!

— Біжи та гляди, правду кажи! Не вчись брехати!.. Член комісії…— з докором, але без серця сказала мати, зачиняючи за ним двері.

Сонце вже сідало, коли Панько прийшов до школи. З відчиненого вікна директорового кабінету чутно було гомін, і Панько попростував туди.

— Ага, от і Чоломбитько! — сказав Степан Юрійович, побачивши Панька. — Заходь!

В кабінеті зібралася вся рада піонерської дружини, члени комсомольського бюро, вожаті, кілька викладачів. На чільному місці— сидів сам директор школи.

Панько набрав повні груди повітря, оглянув усіх і рішуче сказав:

— Я хотів провітрити кімнату. Я не думав, що кіт влізе в кватирку.

Всі раптом замовкли і здивовано дивились на хлопця.

— Я не винен, — продовжував Панько. — То кіт.

— Що? Що? — зацікавився Аркадій Іванович.

— Хоч би й не викликали мене, я сам би сказав. Завтра сказав би.

— Хто винен? Про якого кота ти говориш? — спитав директор школи.

Панько розповів більш докладно про все, що сталося в піонерській кімнаті і ще раз запевнив, що сам прийшов би, хоч би його й не викликали. В кімнаті знявся сміх.

— Тебе викликали на нараду як активіста, — сказав Степан Юрійович, усміхнувшись. — Шкода хом’яченят, але зараз мова йтиме про інше. Сідай, поговоримо про справи на будівництві ставка.

Панько полегшено зітхнув.

Степан Юрійович почав з того, що ентузіазм школярів спадає. Майданчик на будівництві малий, а піонерів і комсомольців багато. Вони один одному заважають. Також має значення і те, що за три дні греблі не насипеш, а діти, коли кінця роботи не бачать, втрачають інтерес до справи.

— Що ж робити? Як підняти інтерес до праці? — спитав Степан Юрійович і запропонував: — По-перше, перевести роботу на дві зміни, по-друге, влаштувати на греблі щось подібне до піонерського табору. Одна зміна працюватиме, а друга в цей час розважатиметься. Організувати ігри, художню самодіяльність, видавати щодня стінну газету.

— Правильно! — загули збори.

Посипалися пропозиції:

— Футбол!

— Неодмінно футбол!

— І волейбол!

— А скраклі?

— І скраклі!

— Та хіба тільки ігри! — виступила Аргунь. — Давайте зберемо гербарій всіх рослин, що ростуть зараз на ставку. Потім через рік або два ми зберемо новий гербарій і побачимо, як змінилася рослинність від того, що змінилися умови.

— Розумно! — коротко кинув Аркадій Іванович.

— І знаєте, що ще? — продовжувала Аргунь. — Колії б Корній Корнійович дав нам околоту або хоч соломи, ми могли наплести матів, щоб можна було організувати під час перерви годину відпочинку.

— Теж хороша думка, — похвалив дівчинку Степан Юрійович. Я сьогодні ж поговорю з головою колгоспу і домовлюсь про солому.

Панько розповів про свою розмову з Квашею і запропонував виключити його з піонерської організації, а в першому номері стінгазети дати замітку під заголовком: "Дезертир Микола Кваша".

— А млина він не зробить і точила не зробить, — закінчив Панько свій виступ.

Аркадій Іванович враз пожвавішав.

— Дозвольте мені,— сказав він. — Не знаю, як про виключення Кваші з організації, я не піонер, — усміхнувся педагог, — цих справ не вирішую… А от щодо млина і механізованого точила, а може, і динамомашини… то це ідея! Ми можемо зробити механізоване точило. Лопати ж треба гострити? А може, й динамомашину сконструювати? А чому ж? Зробимо.

— Зробимо! — гукнуло кілька голосів.

— Нехай тоді Микола потанцює! — зрадів Панько. — Ми зробимо, а він ні. Та ще й з загону виженемо!

Але Степан Юрійович заперечив.

— Квашу, — сказав він, — треба виховувати. Ти завтра піди до нього і умов його повернутися на будівництво. Скажи йому, що млинка він може робити на греблі разом з усіма.

— Правильно! — сказала Аргунь.

— Абсолютно правильно, — висловив свою думку і секретар комсомольської організації.

"І зовсім не абсолютно, і зовсім неправильно", — подумав Панько, але промовчав і тільки неприязно глянув на Михайла.

Степан Юрійович помітив незадоволене обличчя Панька і, приховавши усмішку, промовив:

— Так гляди ж, Чоломбитько, щоб завтра неодмінно пішов до Кваші.

"Я його так уговорю, що він і носа не покаже на греблі", — вирішив у думці Панько і буркнув під ніс:

— Добре, піду.

— Ще є одна пропозиція, — сказав Михайло. — Я бачив у місті дитячий, але справжній телефонний апарат. До нього до-

дається сто метрів проводу. Чому б нам не купити кілька штук і не влаштувати телефонний зв’язок на будівництві?

— О! Телефон! От було б добре!

— Давайте купимо телефон!

— Ото діло! — загули збори.

— Кузня, залізниця, гребля, кухня, нарешті, — все було б зв’язане телефоном. Не буде зайвої біганини. А може, дістанемо дроту, то й до школи провели б…

Піонери і комсомольці з захопленням обговорювали справу з телефоном, а Аркадій Іванович сказав, що завтра ж поїде до міста і купить чотири апарати.

В піднесеному настрої активісти будівництва розходилися по домівках. Панькові хотілося, щоб не було ночі і щоб зразу ж піти на греблю і розпочати все те, про що говорилося на нараді. Йому здавалося, що він не зможе сьогодні заснути. Так хотілося зробити все те, про що говорилося сьогодні. Але дома, вже лежачи в ліжку і розповідаючи матері про нараду, він несподівано замовк на півслові.

Мати почекала хвилинку і спитала:

— А що ж було тобі за кота?

У відповідь вона почула рівне і глибоке дихання сина.

РОБОТА ЙДЕ!

На ранковій лінійці дружину розбили на дві частини. Перша працюватиме з сьомої години ранку до дванадцятої, а друга — з другої до сьомої вечора.

Панько попав у першу зміну. Він з захопленням копав землю і кидав її у вагонетку. На греблі стало просторіше. Всі працювали, не заважаючи один одному. Сьогодні на роботу вийшло вже більше піонерів, ніж учора: праця йшла дружно, і Панько вірив, що ставок буде зроблено.

Інколи він поглядав навколо. Кілька хлопців під керівництвом тесляра робили вітряк і приладжували до точила шків, інші копали на косогорі яму для сохи, на якій триматиметься вітряк. Група комсомольців розміряла майданчик для футбола і волейбола, інші забивали рейки для воріт і закопували стовми для волейбольної сітки. Гриць з Петром готували скраклі і Панькові, який не чув, про що вони розмовляли, було чудне дивитися, як вони, сперечаючись, розмахували руками.

Незабаром до греблі під’їхала гарба з околотом.

Скоро біля гарби замайоріли червоні, сині, білі і строкаті платтячка дівчат, а поміж ними золотом виблискувала житня солома.

Весь колектив працював, всі були чимсь зайняті, і всім було, напевно, так же радісно, як і Панькові.

"Дурний Кваша, — згадав Панько Миколу. — Розбіжаться! Ніхто не розбіжиться!"

Накидавши повну вагонетку ґрунту, він стежив, як вона легко скочувалася вниз, перекидалася, а піонери лопатами розрівнювали землю. Земля лягала рівним шаром, і майже непомітно було, щоб гребля в тому місці зростала. Але все ж вона росла! На кілька сантиметрів за день підвищується гребля, а ось уже скоро закриє дерев’яну трубу. Справді, днів за два труба сховається під землею! Він замітив на лекалі сучок, до якого доходила зараз гребля, і другий сучок на півметра вище. Ввечері він побачить, наскільки підіймається гребля за день.

"Ні, дурний-таки Кваша", — вирішив він остаточно і з новою силою взявся кидати ґрунт у вагонетку, що саме повернулася з греблі.

Перед обідом приїхали Корній Корнійович і Володимир Семенович. Вони обійшли греблю, постояли біля дівчат, що в’язали мати, подивились, як хлопці робили вітряк. Видно, голові колгоспу подобався задум піонерів і комсомольців. Звичайно, подобався, бо Корній Корнійович кілька разів брав у руки крило, оглядав з усіх боків точило, довго розмовляв з теслярем.

В обідню перерву Панько зразу ж кинувся подивитися на млинок. О! Хіба у Кваші такий! А соха! Товста, як на колодязі! Сьогодні він піде до Кваші і подражнить його. Навіть, коли Микола і зробив млинка, то хіба такого, як вони?

— Панько! Де ти? Сюди! Чоломбитько! — раптом почув він голоси від палатки.

Він оглянувся і, побачивши натовп біля стінгазети, миттю побіг до гурту.

— Ну, роздраконили твого Квашу! — показав один з хлопців на карикатуру в газеті.— Подивись!

Панько не помітив, що хлопці чомусь раптом замовкли, коли він уткнувся поглядом у замітку під заголовком "Кваша — будівник", де говорилося про дезертирство Миколи. Під заміткою була карикатура, на якій художник намалював малесенького Квашу біля дощечок і перекинутого точила, а поряд втричі більших на зріст піонерів біля великого вітряка.

— От здорово! — засміявся Панько. — Треба було ще написати в заголовку слово "дезертир".

Всі засміялися, а Панько знову не звернув на це уваги.

— А чого ж ти далі не читаєш? — спитав хтось з хлопців.

Панько обвів поглядом газету і спинився на другій карикатурі. Обличчя його враз похмурніло. Почервонівши, він розглядав мовчки "Малюнок загадку", де був намальований сам Панько, що однією рукою відчиняє вікно, а другою запрошує до піонерської кімнати рябого кота. Внизу був підпис: "Хто запросив кота у гості до хом’яка?"

Всі мовчали.

— І зовсім нецікаво, — пробурмотів Панько, не в силі повернутися від газети, щоб не зустрінутися поглядами з хлопцями.

— Та чому ж нецікаво? — ледве стримуючи сміх, спитав Гриць.

— Та так, нецікаво, та й усе! — сердито промовив Панько і, пересиливши себе, повернувся і пішов геть.

— Ти ще не все прочитав, — лагідно звернулася до нього Аргунь, — там ще є про тебе.

"Про список з скороченням!" — вирішив Панько і, спалахнувши, щосили кинувся геть від газети.

— Підожди! Чого ти! — почув він за собою голоси і припустив ще дужче.

От яка дяка йому за те, що він усі сили свої віддавав будівництву! І Кваші і йому однакова шана! Хіба він запрошував отого триклятого кота? Кіт сам прийшов… Що, хіба він, Панько, навмисне відчинив кватирку? Чого ж насміхатися?.. І Аргунь хороша! Ну, нехай він не так написав список, але ж потім він виправив!

Панько відбіг за греблю і, важко дихаючи, сів. Потім побачив, що до нього наближається Аргунь, схопився і побіг балкою до криниці. Написала, він був певен, що про випадок із списком написала Аргунь, а тепер ще й іде, наче добра…

Він ліг біля криниці і дивився на воду, в якій відбивалося його збуджене обличчя, але не помічав нічого. Все в ньому клекотало.

Що ж робити? Піти додому і більше не повертатися на греблю? Так! Піти і не повертатися! Хто ж написав про список? Звичайно, Аргунь. Інакше чого б вона бігла за ним до греблі? Соромно стало, то й бігла.

Він продовжував дивитися в воду, вигадуючи, як помститися Аргуні…

Кинути роботу на греблі.

Степан Юрійович надішле до нього Аргунь, щоб вона

умовила його повернутися. Нехай покланяється мені… Раптом у нього майнула думка, що Степан Юрійович наказав йому умовити Квашу повернутися на роботу. А тепер і його умовлятимуть. Виходило, що він і

Кваша стали в один ряд… Це примусило Панька задуматися. Ні. Кидати греблю не слід. Він не прийде на роботу один день. Справді, завтра випустять новий номер газети і про нього забудуть. А Аргунь… Що ж зробити Аргуні?..

Нарешті він звернув увагу на своє відображення в криниці. Чуприна вся вигоріла, а ніс геть увесь облупився. Червоне обличчя, скуйовджене волосся і сердиті очі поряд з облупленим носом справляли зовсім не те враження, що хотілося б Панькові. Він пригладив волосся, потім обережно став здирати шкіру з носа. Ніс став ніби пристойнішим, але такий червоний, що просто гидко було дивитися… Панько встав. Що ж робити?

В таборі було зовсім тихо. Напевно, почалася година відпочинку. Він помалу пішов до греблі і обережно виглянув з-за насипу. Комсомольці і більші піонери ганяли в футбола, Гриць і Петро грали в скраклі, старші піонерки все ще в’язали мати, а менші, пороздягавшись, вже лежали на солом’яних підстилках. Біля палатки не було нікого.

Панько згадав про газету. Що ж там написано ще про нього? Байдуже, щоб ніхто не подумав, що він іде прочитати статтю про себе, попрямував до стенда. Швидко пробіг очима по заголовках і раптом відчув, як йому захопило дух.

"Беріть приклад з Панаса Чоломбитька", — прочитав він, не вірячи своїм очам. В замітці говорилося про те, що Панько приходить на роботу раніше всіх, що він зразково працює, не відмовляється ні від якої роботи, що він склав список свого загону, не зробивши жодної помилки… А внизу стояв підпис автора замітки — А. Гунь.

В перші секунди Панько взагалі нічого не розумів, потім він болісно почервонів, згадавши все, що думав про Аргунь, а потім відчув радість, що все неприємне минуло.

— Ура! — вигукнув він і вистрибом побіг до комсомольців, які грали в футбола.

"ПАНАС ЧОЛОМБИТЬКО СЛУХАЄ!"

Минуло два дні.

Звільнившись від роботи Панько не схотів грати ні в футбола, ні в скраклі, а пішов до хлопців, що майстрували млина. Справа, тут, виявляється, була не така проста, як думав Панько. Адже вітер не завжди дме в один бік, і треба було зробити так, щоб вал з крилами повертався навколо сохи відповідно до зміни вітру. Треба було і точило пристосувати так, щоб воно теж поверталося разом з валом і крилами. А для цього вітрячок доводилось робити на зразок справжнього великого вітряка.

— А подай мені шершебеля, — звернувся до Панька Петро, відклавши в бік сокиру.

Панько не знав, що таке шершебель, і розгублено оглянувся навкруги.

— Та-он же він лежить! — показав Петро очима на рубанки, фуганки і шершебелі, що лежали рядком на дошці.

Для Панька всі ці інструменти були рубанками, і він подав перше, що трапилося під руку.

— Та хіба ж це шершебель? Це ж рубанок! — промовив Петро радий, що показав свою обізнаність з інструментом.

— Він ще фуганок подасть! — зневажливо кинув другий дванадцятилітній майстер.

— Ех, ти, — з докором сказав Петро і, підійшовши до інструменту, взяв потрібний. — У рубанка лезо пряме, а в шершебеля — вигнуте.

— Зрозумів?

— Та він, мабуть, і долота від стамески не відрізнить, — усміхнувся третій, що довбав дірку в перекладині і взнав різницю між долотом і стамескою годину тому.

Панько дійсно не знав, у чому різниця, але признатися в цьому йому не хотілося.

— А може, й відрізню, — сказав він, щоб приховати ніяковість.

— Немудра штука, — втрутився тесляр, і глузування припинилось.

Панька трохи турбувало, що хлопці працюють уже не перший день, а нічого готового, крім крил, ще не було. Коли ж вони закінчать вітряк?

— Дядьку, — не витримав він і звернувся до тесляра. — Коли ж ви зробите млин?

— Завтра, мабуть, скінчимо, — відповів той.

"Ну, завтра піду І до Кваші", — вирішив Панько і пішов подивитися на свою відзначну на лекалі. О! Гребля піднялася майже до того сучка, що його примітив Панько. Труба була вже засипана. Коли б зараз напустити води в ставок, то Панькові було б у ньому з головою.

* * *

Ввечері повернувся з міста Аркадій Іванович і привіз чотири ящички з телефонними апаратами, й другого дня, коли Панько накидав у

вагонетки глину, на греблі вкопали стовпчик і до нього прибили чорний блискучий апарат.

Панькові дуже кортіло зараз же побігти туди, подивитися на телефон і спробувати, чи добре чутно, але він не хотів подати поганого прикладу для інших хлопців, що теж копали землю, і тільки час від часу оглядався на телефон і на маленьку піонерку з п’ятого загону, яка, очевидно, чергувала біля апарату, бо не відходила від нього і на хвилину.

"Ну, в обідню перерву і я поговорю з ким-небудь по телефону", — подумав Панько, коли несподівано піонерка загукала тоненьким голоском:

— Па-а-анько-о-о! Кли-и-чу-у-уть!

Хлопчик озирнувся навкруги, але всі були зайняті своєю роботою, і не чути було, щоб хтось шукав його.

— Хто кличе? — крикнув Панько.

— Сте-е-пан Ю-ю-рійо-вич!

Панько поклав лопату і кинувся до палатки.

— До телефону! — гукнула йому навздогін піонерка.

Ось, нарешті, і він поговорить по телефону.

— Бери трубку, — сказала піонерка.

Панько взяв трубку і приклав до вуха. Чутно було якісь шерехи, приглушену розмову.

— Та чого ж ти мовчиш? Кажи: "Слухаю", — пошепки промовила дівчинка.

— Слухаю, — і собі прошепотів Панько.

— Голосніше, — сказала піонерка.

— Голосніше! — повторив Панько.

— Та ні! — засміялася дівчинка. — Кажи голосніше: "Слухаю!".

Піонери, що зібралися навколо Панька послухати про що він говоритиме І які дивилися на Панька так, наче вперше його бачили, теж зареготали.

— Та чого ти мене вчиш! — розсердився Панько. — Я сам знаю, — і голосно сказав у трубку: — Слухаю!

З трубки почувся голос Аргуні:

— Говорить диспетчер будівництва Гунь. Хто коло телефона?

— Я, — відповів Панько.

— Хто я? — пролунало запитання.

Аргунь засміялась, а Панько почервонів і занепокоєно озирнувся на піонерів. Та вони не зрозуміли, в яке смішне становище потрапив хлопець, і напружено вслухалися в розмову. Панько сказав якомога спокійніше:

— Чоломбитько слухає!

— Зараз з вами говоритиме старший піонервожатий, — і в трубці замовкло.

Панькові дуже сподобалося, що Аргунь назвала його на "ви".

— Чоломбитько? — почувся голос Степана Юрійовича.

— Я!

— Говорить старший піонервожатий. Ви ходили вчора до Кваші?

— Я сьогодні піду.

— Добре. А як Іде робота на греблі?

— Нічого.

— Нічого чи добре?

— Добре, — усміхнувся Панько.

— Як чути мене?

— Добре.

— Ну, як добре, то й добре, — промовив Степан Юрійович, — Поки що все. Іди на своє місце.

Панько поклав трубку, і піонери враз насунулися на нього і закидали запитаннями:

— З ким ти говорив?

— З Степаном Юрійовичем?

— Що добре?

— Про що він тебе питав?

— Про всякі діла, — з робленою байдужістю кинув Панько і повагом пішов до вагонеток.

Майже до самого кінця зміни, копаючи землю, Панько поглядав на телефон, до якого підходив то хтось з ради загону або дружини, то черговий по греблі. Тепер, коли б знову викликали Панька, він би вже не соромився і не тільки відповідав на запитання, а й сам щось спитав би. Та його ніхто не викликав…

"Ввечері піду до Миколи. От він заздритиме, що я говорив по телефону…"

Раптом у загальному шумі будівництва він почув новий звук. Панько озирнувся і не повірив своїм очам. На пагорку, там, де була закопана соха для вітряка, стояв готовий млин. Порипуючи, крутилися крила. Тесля сидів на рамі, на якій був укріплений вал, і мастилом мазав маточину.

— Млин! — гукнув Панько. — Млин крутиться!

Там зібрався вже натовп. Піонери і комсомольці, що грали в футбола, кинули гру і бігли до вітряка. Дехто з тих, що працювали на греблі, теж кинулися туди. Панько звернувся до копачів:

— Побіжимо?

— Побіжимо! — дружно підтримали його піонери.

— А вагонетки стоятимуть? — посміхнувся комсомолець, старший у зміні.

— Не побіжимо? — перепитав Панько своїх товаришів.

— Не побіжимо! — так само дружно відповіли піонери і з таким завзяттям взялися до роботи, наче зміна не кінчалася, а лише починалася.

Хлопці незчулися, як пролунав горн, сповіщаючи про кінець зміни. Вони швидко докидали у вагонетку землі, щоб вона була повна, і поскладали лопати. З вигуком "До млина!" хлопці вистрибом побігли до вітряка.

Там уже зібралися всі для випробування новозбудованого вітродвигуна. Точило шалено крутилося, і, коли приставляли до нього сталь, спалахував цілий сніп іскр. Піонери, як заворожені, дивилися на іскри і все вимагали, щоб тесляр продовжував випробування.

Але він налив у корито під точилом води, іскри зникли.

— Давайте лопати! — сказав тесляр.

Він нагострив одну лопату і окинув оком піонерів:

— Хто хоче поточити?

— Я! — вибухнуло так стоголосо, що тесляр закрив вуха руками.

ПАНЬКО "АГІТУЄ"...

В дворі у Кваші Панько не помітив ніяких ознак млинка і аж зітхнув від полегшення. Та інакше і не могло бути. Микола ніколи не доводить справи до кінця.

На подвір’ї нікого не було, і Панько намірився вже йти до хати, коли з-під повітки почувся оклик:

— О! Панько! Добре, що ти прийшов.

З повітки вибіг Микола і, як завжди захлинаючись, заторохтів:

— Ти знаєш, я роблю телефон. З ниток. Я вичитав у книжці, що можна зробити телефон з ниток і сірникових коробочок. Я вже провів з хати до повітки. Та от ні з ким поговорити. Біжи до повітки, а я в хату! Поговоримо! — І, не чекаючи згоди, Микола побіг у хату.

Тепер Панько помітив нитку, що тяглася з хатнього вікна до повітки.

— Там побачиш коробочку з сірників. Приклади до вуха і слухай, — уже з хати крикнув Микола.

Панько пішов у повітку, знайшов коробочку і з почуттям власної переваги згадав телефон на будівництві ставка. Ото телефон! А це? Та він все ж приклав коробочку до вуха.

— Панько! — крикнув Микола, але хата від повітки була близько, і Панько не зрозумів, чи чує він голос Миколи просто чи в телефон.

— Чую! — засміявся він, не прикладаючи коробочки до рота.

— І я тебе чую! — зрадів Микола.

Але Панька цікавило, чи справді буде чути в телефон. Він затулив одне вухо рукою, а до другого міцно притиснув коро-бочку. Крізь шерехтіння до нього дійшов далекий голос Миколи:

— А ти ще ходиш на ставок?

Панько кинув коробочку і крикнув:

— Усі ходять! Нема дезертирів. А чого ж ти не покажеш мені млинка і точила? Покажи!

— Я передумав…

— А динамомашина де?

— Я кажу, передумав. Панько, давай проведемо телефон від села до греблі. Дістань тільки ниток. Справді! Давай!

— Хе-ге! — засміявся Панько. — Спізнився! У нас на будівництві справжній телефон.

— Що? — перепитав Микола, який слухав Панька через коробочку.

— Та кинь ти свою дурну коробочку — і так чути. У нас, кажу, справжній телефон. Аркадій Іванович привіз з міста чотири апарати.

— Бре? — здивувався Микола.

— Ні, не бре… А гребля вже вище метра. Якби була вода, то можна й купатися. По шию було б!

— Та невже! — Микола не витримав і вибіг з хати. — Невже у вас справжній телефон? І гребля така висока? — питав він, і очі його блищали від цікавості.

— А біля греблі, на пагорку, млин збудували і механізоване точило, — бачачи хвилювання Миколи, викладав усі новини Панько.

— Справді? Я завтра побіжу подивитися. Ні, сьогодні! Ходімо вдвох! Як же ви зробили точило? А в мене не вийшло. Побіжимо зараз на греблю!

Панько аж застиг на місці від внутрішнього задоволення. От тепер він поговорить з Квашею.

— Приходь, дезертире, подивись, як ми працюємо, — сказав він з серцем.

Микола оторопів.

— Та чого ти? Хіба я… — почав він.

— Приходь, приходь, я тебе об точило носом натовчу. Я тобі і телефон покажу… Так покажу, що аж загурчиш від греблі.

Справді, всі піонери працювали, турбувалися, переживали кожен дрібний неполадок, а він, Кваша, прийде тепер на готовеньке. Якраз!

— Ти, може, і купатися прийдеш у наш ставок, як буде вода? Приходь! Я тебе скупаю! Так скупаю, що…

— Дуже мені потрібен ваш ставок, — образився Микола. — Я й сам не піду.

— Ми тебе вже і в газеті намалювали. Приходь, почитай, — продовжував Панько. — Ми тебе і з загону виженемо, дезертире.

— І виганяйте! Я й сам вийду. Потрібен мені ваш загін! — щоб чимсь досадити Панькові, викрикнув Микола.

— А, тобі загін не потрібен? Добре! Сиди тут сам і розмовляй своїм телефоном з кішкою. Тобі ж більше ні з ким говорити. Або ні, не з кішкою, а з свинею. Хто у телефона? Свиня. Хто слухає? Кваша. Ха-ха-ха… — зареготав Панько, задоволений своєю вигадкою. — Свиня і кваша! Якраз підходяща компанія!

— Я сам знаю, з ким говорити! Геть з двору! — зовсім розсердився Микола і схопив ломаку.

Панько відбіг до воріт і, зачинивши за собою хвіртку, перекривив Миколу:

— Я динамомашину зроблю… Електрику в хлів проведу…

— Ех, ти! Отож і сиди в хліві. А до греблі щоб і не припарив!

Залишившись сам, Микола довго стояв серед двору. Потім пішов у повітку до свого телефону. Сьогодні зранку він ні про що не міг думати, крім тєлєфона, а зараз інтерес до нього чомусь зник. Таким нецікавим став телефон, що не хотілося на нього і дивитися. Кваша сів під повіткою на ясла і замислився. Поговорити б у справжній телефон! Раптом він згадав Панькові слова: "Отож і сиди в хліві!", схопився з місця і побіг з повітки до хати.

* * *

Чутка про будування механізованого точила і динамомашини, про встановлення телефону, про ігри на будівельному майданчику швидко

розійшлась по селу, і сьогодні балка вирувала веселою галасливою юрбою. Вперше за останній тиждень був повний збір піонерів.

Панька призначили на сьогодні диспетчером. Він сидів у палатці біля телефону і, як тільки чувся дзвінок, брав трубку і записував на аркуші паперу повідомлення та вимоги з окремих ділянок будівництва.

В палатці тільки й чутно було:

— Диспетчер Чоломбитько слухає!

— Говорить диспетчер Чоломбитько!

— Гребля? Вам потрібно коваля на греблю? Зараз викликаю!

— Кузня! Кузня! Коли ви закінчите ремонт вагонетки?

— Гребля! Гребля! Надішліть до вітряка одержати лопати. Вже нагострили.

— Кухня! Чи одержали дрова? Коли буде готовий обід?

Рівно за десять хвилин до дванадцятої він викликав горніста і наказав йому стати біля сонячного годинника, щоб о дванадцятій дати сигнал про кінець роботи першої зміни.

Панько незчувся, як пройшло півдня, так було цікаво.

Тільки здавши чергування іншому піонеру, Панько відчув, що втомився.

— Ну, що, ходив до Кваші? — спитав його Степан Юрійович.

— Ходив.

— Як же він?

— Та як? Прогнав мене з двору.

— Гм… Ти, мабуть, замість загітувати його зразу ж почав лаяти?

— Ні, я спочатку агітував.

— Як же ти його агітував? — пильно дивлячись на хлопця, спитав старший піонервожатий.

— Ну як? Кажу: приходь.

— Треба було розповісти йому, що в нас є і вітряк, і телефон, що Аркадій Іванович думає зробити з комсомольцями динамомашину.

— Про динамомашину я йому не казав, а про телефон ї вітряк казав. Кажу, приходь, я тобі покажу… і точило, і телефон…

— А він?

— А він каже: дуже мені потрібен ваш телефон. У мене свій є.

— Як? — здивувався Степан Юрійович.

— А він з ниток та з коробочок зробив собі телефон і розмовляє з свинею в хліві.

Степан Юрійович здивовано підняв брови.

— Це я так кажу про свиню. Йому ж ні з ким говорити по телефону… — пояснив Панько.

Степан Юрійович замислився.

— Не виконав ти, Чоломбитько, доручення піонерської дружини, — промовив він з докором. — Ну, що ж… Доведеться відрядити до Кваші когось іншого.

— Та навіщо він нам? Не хоче і не треба! Виключити з загону і край!

— А я думаю, що коли б хтось інший пішов до Кваші, то він послухався б, — сказав старший піонервожатий, уважно дивлячись у вічі Панькові.

Панько опустив очі.

— Як ти порадиш? — продовжував Степан Юірйович. — Відрядити когось? Може, прийде?

— Не треба до нього йти, — почервонів хлопець. — На готове кожен ласий…

— Може, ти з Аргунню пішов би до нього? Спробував би ще раз поагітувати, — примруживши око, промовив Степан Юрійович.

— Добре, з Аргунню я піду, — пожвавішав Панько.

— Ну, йди обідай, відпочивай, — закінчив Степан Юрійович. — Агітатор…

Панько вітром вилетів з палатки.

Він пообідав, пограв у футбола, ходив кілька разів точити лопати. Надвечір він знову пішов до вітряка, і тут йому підвезло, як ніколи. Треба було помазати мастилом вал, і цю справу доручили йому,

По драбинці він заліз аж на самий верх вітряка, помастив вал і з цікавістю оглядав безкраї простори, що відкривалися звідси. Разом було видно і їхнє село, і колгосп "Зоря комунізму", а скільки шляхів! Он праворуч — по рівній, як стріла, дорозі мчить півторатонка, здіймаючи хмари куряви, а там, поміж нивами, везуть на волах силосувати кукурудзу, воли йдуть помалу, і куряви зовсім немає. А ось шлях від греблі до села, бач, як покрутився понад балкою. А хто ж це йде сюди?

Маленька хлопчача постать простувала понад самим житом до греблі.

"Невже Микола?" — подумав Панько і став пильніше придивлятися.

— Микола! — впізнав він хлопчика. — Таки закортіло подивитися!

Панько швидко спустився вниз, пройшов до греблі, набрав у пазуху грудок глини і побіг балкою назустріч Миколі. Пробігши метрів з двісті, він обережно, по рівчаку на схилі балки, виліз на гору і виглянув. Микола був зовсім близько. Він напружено вдивлявся туди, де височів вітряк, потім озирався і здивованими очима оглядав жовтий насип греблі, палатку, футбольне поле і піонерів, що метушилися по балці, хто працюючи, хто граючись.

Панька йому не було видно, і він, дрібними кроками, часто спиняючись, наближався просто на. нього.

Панько націлився і пошпурив грудку просто в Миколу. Кваша, здригнувся від несподіванки і злякано озирнувся. Панько кинув другу грудку, але теж не влучив.

Нарешті Микола побачив Панька і відбіг трохи назад.

— Ти чого кидаєшся?

— А ось чого! — і Панько загилив нову грудку. — Тільки підійди ближче!

— Хіба це твоя гребля? — плаксивим голосом протяг Микола.

— Моя! — і Панько шпурнув ще грудку. — Дезертир!

Панько чекав, що Кваша почне лаятися або і собі кидатися грудками, але він повернувся і тихо пішов назад до села. Він зробив кілька кроків, і Панько побачив, що Микола витирає руками обличчя.

— "Невже плаче", — подумав хлопець. Справді, через хвилину Панько почув тихе квиління. Микола йшов похнюпившись, плечі йому раз у раз здригалися, і весь вигляд у нього був такий нещасний, що Панько вже готовий був наздогнати його і помиритися. Але рішучості на такий крок у нього не-вистачило.

— Розревівся, рева… — пробував Панько зневажливими словами викликати колишню ворожість до Кваші, та нічого не виходило, і на серці ставало ще важче.

Сумний і неспокійний повернувся Панько на греблю. Він спробував пограти в футбола, але перед очима весь час стояла похнюплена постать Кваші і заважала зосередитися на грі. Він пішов до вітряка, але й тут не відчув заспокоєння. Вирішив пройти аж до криниці, коли його гукнула Аргунь.

— Де ти ходиш? Степан Юрійович казав мені, щоб ми з тобою пішли до Кваші. Коли ми підемо? Сьогодні?

— Краще завтра, — почервонів Панько. — Ні, краще післязавтра.

— Чому аж післязавтра?

Панько мовчав. Не розкаже ж він голові свого загону, що вже бачив сьогодні Миколу.

— Може, ти думаєш, що Микола за сьогодні та за завтра передумає і сам прийде в загін? — сказала Аргунь цілком серйозно, не помітивши ніяковості хлопця.

— Еге, еге... — зрадів Панько несподіваному виходу.

ЗЛИВА

Білі круглі баранчики хмар пливли небом, і від того сонячний день був ще сліпучішим. Низько, майже черкаючи крилами землю, літали ластівки, і тільки шуліка ніби застиг, розпластавшися високо в повітрі.

— Ну й пече! — чулося то там, то тут серед школярів, що, обливаючись потом, працювали на греблі.

— От парить! Не інакше — буде дощ, — говорив, поглядаючи на небо, коваль біля польового горна.

Степан Юрійович, побоюючись зливи, наказав сипати ґрунт тільки на внутрішній бік греблі. Панько з радістю спостерігав, як швидко росте насип. За першу зміну гребля піднялася майже на півметра. Правда, зросла вона лише з одного боку, зате ж як зросла!

Група комсомольців на чолі з теслею перевіряла ляду в трубі, щоб закрити трубу і спробувати затримати дощову воду в ставку,

Панько раз у раз поглядав на небо. От було б добре, коли б випав великий дощ, такий дощ, щоб води набрався повний ставок. Тоді не треба було б чекати наступного літа і можна було б зараз купатися. По обіді на обрії виникла темносиня хмара. Ще гострішим став запах прим’ятої трави, квітів. Задуха збільшилась. Млин, що крутився вранці, завмер.

В полудень хмара потемнішала. Десь далеко глухо і грізно гуркотів грім. Степан Юрійович викликав по телефону голів четвертого і шостого загонів, що працювали на греблі. Горніст дав сигнал прибути до палатки головам п’ятого і сьомого загонів.

— Насувається гроза. На греблі залишаться тільки комсомольці і старші піонери, а ви всі зразу ж додому!

Хтось несміливо запротестував, але Степан Юрійович суворо припинив балачки і наказав бігом вирушати до села. Школярі швидким кроком посунули від греблі. На будівництві враз зменшився гамір. На насипу порідшало людей, але робота пішла ще напруженіше. Сам Степан Юрійович став біля вагонеток, і хлопці, заохочені прикладом старшого піонервожатого, кидали землю ще з більшим запалом.

— Звичайно, — казав Степан Юрійович під час короткої перерви, поки вагонетки вивантажували, — злива може нас і обійти, з великої хмари буває часто малий дощ, але ми повинні підготуватися. Балка має величезний басейн. Коли випаде величенький дощ, води тут може стільки набратися, що перехлесне і греблю...

— Ну, і нехай перехлесне. А решта ж води залишиться в ставку, — з блискучими від радості очима, що ставок наповниться, промовив Панько.

— Член комісії трохи не доганяє,— дивлячись на Панька зверху вниз, сказав Гриць.

— Бачиш, у чому справа, — лагідно звернувся до Панька Степан Юрійович, — коли вода перехлесне греблю, то вона її розмиє. Вода винесе весь насип у балку.

— Невже? — здивувався Панько, не вірячи, що таке може статися.

— На небо глянь! — промовив Гриць, беручись за лопату. — Невже!

"Задавака!"— хотів сказати Панько, але змовчав.

Хмара швидко насувалася. Раптом сліпуча блискавка розколола небо, і враз ударив грім.

— Припиняйте роботу! Вагонетки можуть притягти до себе грозовий розряд, — з тривогою в голосі промовив Степан Юрійович і дав наказ; — Негайно всі геть з греблі!

Комсомольці і піонери зібралися біля палатки, обговорюючи, як сховатися від дощу, бо всі вміститися в палатці не зможуть. А хмара росла, темнішала, закривала все небо. Розкоти грому дужчали. Прилинув перший подув вітру і приніс прохолоду, насичену вологою.

— Давайте зробимо з матів курінь! — запропонував хтось.

— Давайте вітряк укриємо та й сховаємось у ньому, — почувся другий голос.

Хлопці нашвидку забили кілька жердин, дівчатка принесли мати, і за кілька хвилин курінь був готовий.

Десяток хлопців разом з теслею вкривали верх вітряка і одну стіну рами з того боку, звідки подував вітер.

Панько заліз аж на вал вітряка і, допомагаючи теслі, спостерігав тривожну метушню на колгоспних полях. Раз у раз махаючи батогом, гнав волів з порожньою гарбою колгоспник, що возив бур’ян і кукурудзу для силосу, бігли додому дівчата з бурякової ланки, метушилася, поспішаючи до дощу вивершити стіг сіна, група колгоспників, поспішав водовоз, направляючись до села з порожньою бочкою. І тільки лінійка Корнія Корнійовича їхала в поле до сіножаті. Видно, голова колгоспу турбувався, щоб не залишилося незаскиртованим сіно.

Якась тривога відчувалася, здається, в самому повітрі. Вона передавалася хлопцям, і вони поквапливо закріпляли мати до брусів рами, прив’язували їх до валу вітряка, придавлювали зверху жердинами.

Хмара з синьої стала чорною, навколо потемнішало, ніби смеркалося. Безперервно спалахували блискавки, розкоти грому злилися в суцільне гуркотіння.

Панько вже зліз з горища і вмостився на точилі. Раптом він почув якийсь дивний шерех. Він визирнув з вітряка і не впізнав місцевості. Сіра пелена закрила все навкруги, не видно було ні обрисів балки, ні окружних полів. З кожною хвилиною мряка насувалася все ближче і ближче, шерех перетворювався на глухий гул. Ось зникла з очей криниця, що біля греблі, а ще через секунду потоки дощу закрили насип, вагонетки, палатку. Дощ ішов суцільною стіною так, що за три кроки не видно було нічого.

Притиснувшись один до одного, вражені небаченою силою зливи, сиділи у вітряку десяток піонерів. Крізь солом’яну покрівлю на них текли цілі ручаї води, вітер забивав рясні бризки з боків, і діти, мокрі як мишенята, тільки щільніше тулилися один до одного.

Якийсь час Панько зовсім забув думати про те, чи наповниться ставок чи ні. Вся його істота прагнула тільки захиститися від дощу. Він

втяг голову в плечі, насунув комір сорочки аж на чуприну і сидів, прислухаючись до несамовитого стукотіння крапель. Незабаром йому стало холодно від безперервних струмків води, що текли за шию і по всьому тілі. Він зціпив зуби, стиснув кулаки, але не стримав тремтіння і враз голосно зацокотів зубами. Тоді він підвівся, рвучким рухом зкинув з голови сорочку, весь розправився, і від цього ніби стало тепліше.

"Що ж робиться на греблі?" — подумав він вдивляючись, але глибокий морок заслав усе навколо.

Раптом яскрава блискавка розкраяла темряву, і він побачив, що балка вгору від греблі залита водою.

Густий рій бульбашок здіймався на новоявленому плесі, і здавалося, що вода кипіла.

— Хлопці, дивіться! Ставок! — гукнув Панько, але блискавка погасла, і на мить стало ще темніше, ніж було до спалаху.

В вітряку знявся веселий гарім.

Ніхто не хотів сидіти всередині гурту.

Кожен, забувши про холодні потоки води, висувався за прикриття, щоб побачити ставок. Новий спалах освітив на секунду греблю, і радісний вигук вирвався з десятка грудей:

— Ставок!

Помалу стало світлішати. Злива ще не припинилася, але сітка дощу була вже не така густа, і на обрії замерехтіла блакить. Тепер не треба було напружувати зір, щоб побачити, що вода, розлившися далеко по балці, доходила вже до половини височини греблі.

Піонери вискочили з укриття і кинулися в балку, вигукуючи на весь голос:

— Вода!

— Ставок повний!

З палатки вибіг стривожений Степан Юрійович, а за ним комсомольці і піонери. Панько ніколи не бачив, щоб Степан Юрійович бігав. Завжди він ходив поважно. Але зараз старший піонервожатий не біг, а летів так, що школярі враз лишилися далеко позад нього.

Панько прибіг на греблю за Степаном Юрійовичем. Який ставок! Він закрив уже половину балки і збільшувався буквально на очах.

— Степане Юрійовичу, ви купатися? І я з вами! — радісно крикнув Панько, скидаючи мокру сорочку, хоч дощ ще не припинився.

Але старший піонервожатий нічого не відповів на запитання хлопця. Якусь мить він тривожно оглядав верхів’я балки, де вирував брудний потік, бурхливий, як гірська річка, потім перевів погляд на ручаї води, що текли по схилах балки, якусь мить дивився на укіс греблі, що з кожною хвилиною ховався під водою.

— Негайно відкрити заставку! — крикнув він комсомольцям і сам кинувся до труби. Спільними зусиллями вони підняли ляду, що закривала трубу, і струм води з ревом пішов по-під греблею. Через мить пролунав зляканий крик хлопців і дівчат. Потік води вдарив у палатку і збив один ЇЇ край. Юрба піонерів, що висипала була до греблі, кинулася назад рятувати палатку і речі, що попливли вже по воді.

— Степане Юрійовичу, палатку затопило! — гукнув Панько, але старший піонервожатий тільки махнув рукою. По його зблідлому

обличчю Панько зрозумів, що є більша небезпека, ніж зруйнована палатка.

Незважаючи на те, що заставка "монаха" була відкрита, рівень води в ставку збільшувався. Вода від короткої, але могутньої зливи, стікала з полів, з верховини балки і її бокових відгалужень, збираючись вся в ставок.

Степан Юрійович гукнув усіх хлопців і дівчат до себе.

— Становище серйозне, — сказав він. — Якщо вода піде через греблю — вся наша праця загине. Треба негайно сипати грунт.

Він намагався говорити спокійно, але небезпека була надто велика, щоб можна було приховати тривогу. Хлопці не відчували, і, коли Степан Юрійович дав наказ комсомольцям стати до вагонеток, а піонерам переносити землю з одного боку греблі на другий, на той, що біля води, — всі зразу ж кинулися на місця.

Хвилину Степан Юрійович спостерігав, як хлопці і дівчата, ковзаючи по мокрій глині, трудилися з тією тривожною поспішністю, що завжди викликається небезпекою. А що, як вода все ж перехлисне через греблю? Тоді майже місячна, робота піде прахом. Він повернувся до укосу греблі. Вода прибувала. Рівень води підвищувався в ставку, а струмки на схилах балки і верхів’ях ніби стали ще бурхливіші.

Степан Юрійович гукнув до себе Панька, Петра і Гриця.

— Негайно біжіть до села і скажіть голові колгоспу, щоб дали допомогу — людей з лопатами і підводи возити землю. Я посилаю вас трьох, щоб Корній Корнійович міг вас використати як зв’язкових. Бігом!

Розбризкуючи фонтаном воду, що річкою текла по шляху, хлопці мчали від греблі. Вже біля села вони побачили вершника, що галопом гнав коня їм назустріч.

— Володимир Семенович! — впізнав вершника Гриць.

Порівнявшись, секретар парторганізації притьмом спинив коня.

— Вода пішла через греблю? — скрикнув він, бачачи стривожені обличчя піонерів.

Хлопці коротко розповіли про становище на ставку.

— Біжіть до колгоспної стайні і скажіть, щоб дід Книш готував підводи для людей, а самі візьміть коней і верхи об'їдьте ближчі вулиці. Кличте всіх з лопатами на греблю! До Корнія Корнійовича поїду я сам, — і він, рвучко повернувши коня, поскакав до села.

Коли хлопці дісталися першої вулиці, назустріч їм уже бігли люди, оповіщені агрономом.

— Що там? Що на греблі? — на бігу питали хлопців жінки і чоловіки.

— Біда! Вода розмиває греблю! Всі з лопатами на греблю! — і, не спиняючись, піонери бігли далі.

Дід Книш зразу ж дав їм по коняці, і хлопці помчали селом, галасуючи на все горло:

— Вода розмиває греблю! Всі з лопатами на греблю!

Коли Панько об'їхав одну вулицю і повернувся до стайні, кілька підвід уже виїхало на греблю, а на дві підводи сідали колгоспники й

колгоспниці, що прибули до стайні разом з Паньком. Ще кілька підвід стояли порожні.

Доручення було виконано, і Панько розумів, що коня треба здати дідові Книшу. Але як нецікаво їхати на підводі… Тоді Панько пішов на хитрощі. Він удав, що дуже заклопотаний і, під'їхавши до діда, коротко кинув:

— Ну, я тепер поїду швидше до ставка! Там ждуть!

Дід зопалу погодився і лише, коли Панько від'їхав уже далеченько, здивовано глянув хлопцеві вслід і покрутив головою. Але було вже пізно…

Обганяючи по дорозі колгоспників, що з інших вулиць бігли до греблі пішки, Панько виїхав за село. На шляху, такому пустельному ще півгодини тому, тепер було, як на ярмарку. їхали люди на возах, бігли піші і верхові, а далі, майже біля самого ставка, чахкотіли дві автомашини повні колгоспників.

"Стільки людей! Врятують ставок!" — заспокоєно подумав Панько ї, вдаривши коня в боки голими п'ятами, скочака погнав до греблі понад умитими дощем, в святкових лелітках нивами.

ЗДРАСТУЙ, СОНЦЕ!

Ще не доїжджаючи до греблі, Панько побачив, скільки води в ставку. Вся балка перетворилася на велике озеро. Спочатку Панько зрадів та зразу ж і злякався. Надто тривожні обличчя були в колгоспників, що поспішали до будівництва, надто метушилися люди на греблі. І було чого тривожитися: коли така сила води піде через греблю, то знесе її до канцура.

За ту годину, що Панько був у селі, гребля зовсім змінилася. Коли раніше вона була рівна, як битий шлях, то зараз просто не можна було впізнати. На тому боці, що від води, виросла вузька висока загата, яка і стримувала натиск води, а решта греблі стала нижча, бо землю забрали для цієї загати. Взагалі все було покопирсано, покопано, в ямах…

Колгоспники все кидали і кидали грунт на загату, беручи його тут же на греблі. Землі, що підвозили вагонетки, невистачало.

Панько віддав коня одному з підводчиків і кинувся на греблю. Вода була врівень з бровкою вузького насипу, що його тільки зараз створили комсомольці і колгоспники. Панько тепер зрозумів, чому з такою тривогою і так поспішно люди накидали землю на насип. Досить на хвилину припинити роботу, і вода хлине через верх.

Де-не-де вона вже заливає насип, але зараз же туди кидають кілька лопат ґрунту, топчуть його ногами, ще кидають, знову утоптують, і вода спиняється, відступає.

Вузька загата на краю греблі росте і росте. Вона росте не тільки вгору, а й вшир, бо людей все більшає і більшає, тепер є кому працювати, щоб зробити загату ширшою. Без угаву гуркотять вагонетки, додаючи нового ґрунту на греблю.

Панькові немає лопати, і хлопчик стає трамбувати землю.

Вода в ставку стоїть спокійна-спокійна і блищить на сонці. Панькові просто не віриться, що така тиха вода може зруйнувати греблю.

— Що воно гуде? — несподівано питає Панька огрядна тітка, що утоптує землю поряд з ним.

Панько якусь мить прислухається.

— Монах гуде, — каже він.

— Я тебе як людину питаю, — ображається тітка. — Підожди, я матері скажу. Чий ти? Ганнин?

— Монахом називають трубу, що під греблею, — пояснює він. — Це вода гуде.

Жінка якийсь час роздумує, ніби перевіряючи — правду каже Панько чи сміється, потім хитає головою:

— І таки дійсно, тиха вода греблі рве. Правду люди кажуть…

Панько на мить уявляє, як ревла б вода, коли б ішла не через монаха, а поверх греблі, і йому стає моторошно.

Один край греблі все підіймається і підіймається, а бурхливі ручаї, що текли з верхів’їв балки і по її схилах, спочатку стають спокійнішими, а потім і зовсім зникають. Тепер гребля вже не врівні з водою, а вища її майже на півметра. Правда, не на всю широчінь, а тільки з того краю, що від води.

Несподівано Панько помічає, що вузька мережка шумовиння біля берега відокремилася від води і застигла на схилі греблі. Піна лишилася вгорі, а вода опустилася на кілька сантиметрів вниз. Що б це означало? Не інакше як вода починає спадати! Треба негайно повідомити про це Степана Юрійовича.

Панько біжить на пагорок, де старший піонервожатий про щось гаряче розмовляє в гурті колгоспників. Пробираючись серед густого натовпу працюючих, Панько раптом спиляється, здригнувшись. Просто перед ним з лопатою в руках, спітнілий, в забейканих вище колін штанях, стоїть Микола Кваша.

Обидва хлопці, відсахнувшись мимоволі назад, дивляться один на одного не то злякано, не то здивовано. Потім Микола ніяковіє і винувато опускає очі. Панькові теж ніяково, і він теж винувато опускає очі. Вони стоять мовчки якусь хвилину.

— А вода вже не прибуває! — повідомляє Панько.

— Та невже!? — скрикує Микола, і очі йому враз починають сяяти радістю.

— Ходімо скажемо про це Степанові Юрійовичу! — пропонує Панько.

Коли вони вже наблизились до піонервожатого, Панько мимоволі рвучко робить крок назад. Степан Юрійович розмовляє з секретарем парторганізації та з головою колгоспу. А що, як Корній Корнійович не забув образливих слів?

— Куди ти? — хапає його за руку Микола,

В цей час Степан Юрійович помічає хлопців і, продовжуючи розмову, робить їм рукою знак почекати.

Панько стоїть нахилившись, боячись зустрінутися очима з головою колгоспу.

— А коли знову піде такий дот? Та навіть звичайний дощ? А як злива трапиться вночі? Що тоді? — питає піонервожатий Корнія Корнійовича.

— Та то можна встановити нічні чергування... То нічого... — спокійно відповідає голова колгоспу.

— Ні, я не згоден! Треба спустити всю воду з ставка, — гарячився старший піонервожатий. — І насип дуже вузький. Не вся ж гребля насипана. Дивись, промиє. Ні, не згоден!

— Та ви ж зрозумійте, — умовляє голова колгоспу, — стільки води! І для поливання було б! І для череди — готовий водопій! Вода — це ж золото!

— А чим би ви поливали і де б напували худобу, коли б школа не взялась робити ставок? — уїдливо питає Степан Юрійович.

Секретар парторганізації нахиляє обличчя, щоб Корній Корнійович не побачив його посмішки. Голова колгоспу хвилину мовчки дивиться на вчителя і раптом помічає Панька. Він уважно придивляється до нього, щось наче згадуючи, і враз голосно сміється:

— Винен! Ляпав вухами! Адже ж так ти казав? — звертається він до Панька.

Панько червоніє, а вчитель і агроном незрозуміло дивляться на голову колгоспу і на Панька.

— Хочуть випустити всю воду з ставка! Яка твоя думка? — питає він хлопця.

— Як випустити? А де ж ми будемо купатися? — збентежено говорить Панько.

— Ну, от бачите, — сміється Корній Корнійович, — і головний ініціатор ставка мене підтримує.

— Шкода випускати, — каже Володимир Семенович. — Таке багатство!

— Добре, — нарешті згоджується старший піонервожатий. — Але майте на увазі, як тільки барометр покаже "хмарно"— я спущу всю воду.

— А я теж у боргу не залишусь, — відповідає Корній Корнійович. — Дам майстрів і цегли на водоскид. Завтра ж дам.

— О, оце діло! — радіє Степан Юрійович.

— Давно б так, — кидає і Володимир Семенович.

Панькові не треба пояснювати, що таке водоскид. Це мурований рівчак збоку греблі, щоб через нього стікала зайва вода, коли ставок повний. Мурована канава вода не розмиє, тоді можна бути спокійним за греблю.

Степан Юрійович, нарешті, помічає Миколу.

— Молодчина, Чоломбитько! — каже він. — Таки загітував Квашу! Молодчина! — і усміхається так підозріло, наче догадується, як Панько "агітував" Миколу.

* * *

...Аргунь відшукала Панька серед натовпу на греблі і відкликала його вбік.

— А я щось згадала! — сказала вона, дивлячись на Панька, і кирпочка їй і очі сяяли.

Панько почервонів, хоч здається за останній час він нічого не накоїв. "Може, що Миколу "агітував" та грудки на нього шпурляв? — подумав хлопчик. — Так вона ж про це не знає".

Він сердито глянув на Аргунь і тільки тепер роздивився, що її очі блищать не глузливою, а радісною усмішкою.

— Про що ж ти згадала? — заспокоївшись, спитав він.

— Ну, догадайся! Ти повинен догадатися! — і своєю усмішкою вона наче хотіла підштовхнути Панькову пам’ять. — Про що ти казав мені, коли почали будувати ставок?

"Ну, от, присікалась!" — хотів розсердитися Панько, але знову не зміг і спитав:

— Про що ж я тобі казав?

— А про сонце!

— Про сонце? — знову не зрозумів Панько.

— Невже й тепер не догадався? — і Аргунь пустотливим рухом скуйовдила йому чуприну. Раніш Панько цього не стерпів би, і Аргунь, безперечно, пожалкувала б, що припустилася такої вільності. Але зараз Панькові було навіть приємно, що Аргунь торкнулася його волосся, і він тільки промовив, почервонівши:

— Ну, от іще!..

— А про збір "Піонери зустрічають сонце"! Невже забув?

Панькове обличчя розпливлося в широку усмішку, і очі заблищали так само, як і в Аргуні.

— Правда! Завтра збір! — сказав він. — Наш загін зустрічає сонце на ставку.

— Я весь час думала про цей збір, — говорила Аргунь. — Ти тільки уяви собі, яка це буде краса! Ми зараз оголосимо про збір своєму загонові!

Вони стояли, взявшись за руки, і дивилися один на одного блискучими від радості очима.

Гриць, який випадково проходив повз них, спинився і, глузуючи, спитав:

— Чого ви витріщилися один на одного, як телята?

— А ти задавака, — відказав Панько. — Завтра ти побачиш, які ми телята!

— Побачиш, які ми телята! — зашарівшись, в тон Панькові промовила і Аргунь.

До них підійшов Кваша.

— Миколо! — схвильовано вигукнув Панько. — Завтра ми хочемо зібрати наш загін до схід сонця! Прийдеш на греблю до схід сонця?

— Та як би я не прийшов? — здивувався Микола і за своєю звичкою, захлинаючись, почав мріяти вголос. — Спочатку ми скупаємося, потім почнемо робити човни. Правда ж, зробимо човен!? Кожному загонові — човен! Цілий флот! Потім — змагання на човнах! Або ні, спочатку позмагаємось у плавбі так, а потім — на човнах! Цікаво ж? Правда?

— А знаєш, що ми завтра спочатку зробимо?

— Що? — зацікавився Микола,

— Ми привітаємо сонце! Ти знаєш, що нема нічого кращого, як та хвилина ранку, коли сходить сонце? — повторив він слова Аркадія Івановича. — І ми всі разом гукнемо: "Здрастуй, сонце!"

— Здрастуй, сонце? — не розуміючи, сам до себе тихо повторив Микола, потім очі йому заблищали, і він захоплено вигукнув — Здрастуй, сонце! Так! Здрастуй, сонце! Це здорово!

— А сонце кине нам у відповідь ласкавий, ласкавий промінь, — мрійно промовила Аргунь.

І саме в цю мить сонце вийшло з-за хмар і відбилося тисячами блискіток у шкільному ставку.